МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
СВЕТИ НИКОЛЕ
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

НАСОКА: АДМИНИСТРАТИВНО ПРАВО И ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА

МАГИСТЕРСКИ ТРУД:

„ЗАСТАПЕНОСТ НА КОРУПЦИЈАТА ВО ИНСТИТУЦИИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ДОВЕРБАТА НА ГРАЃАНИТЕ“

СТУДЕНТ: ЉУПКА СЕКУЛОСКА
БРОЈ НА ИНДЕКС: М237005
МЕНТОР: ПРОФ. Д-Р МАРИЈА ГРОЗДАНОВСКА

2025

СОДРЖИНА

1 АПСТРАКТ 4

2 ВОВЕД 5

2.1 ЗНАЧЕЊЕ И АКТУЕЛНОСТ НА ТЕМАТА 5

2.2 Цели на истражувањето 6

3 МЕТОДОЛОГИЈА И СТРУКТУРА НА ТРУДОТ 7

4 ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА КОРУПЦИЈАТА 9

4.1 ДЕФИНИРАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА 9

4.2 ФОРМИ И ТИПОВИ НА КОРУПЦИЈА 10

4.3 КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА КОРУПЦИЈАТА 13

4.4 ПРИЧИНИ И ФАКТОРИ КОИ ПРИДОНЕСУВААТ ЗА ПОЈАВА НА КОРУПЦИЈА 22

5 КОРУПЦИЈАТА ВО ИНСТИТУЦИИТЕ ВО РС МАКЕДОНИЈА 24

5.1 ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД И РАЗВОЈ НА КОРУПЦИЈАТА 24

5.2 МЕРЕЊЕ И СЛЕДЕЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА 26

5.3 АНАЛИЗА НА НАЈПОГОДЕНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 27

5.3.1 СУДСТВО 27

5.3.2 ПОЛИЦИЈА 29

5.3.3 ОБРАЗОВАНИЕ И ЗДРАВСТВЕНИ УСТАНОВИ 33

5.3.4 ЕКОНОМСКА КОРУПЦИЈА 37

6 ПРЕВЕНЦИЈА НА КОРУПЦИЈА 47

6.1 ЗАКОНСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈА 48

- **Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) 55**
- **Антикорупциска единица при Министерството за внатрешни работи (МВР) 56**

- **Јавниот обвинител** ... 56
- **Правосудна полиција** ... 57
- **Државен ревизорски завод** ... 58
- **Управа за финансиско разузнавање (УФР)** ... 58
- **Агенција за управување со јавни ресурси** ... 59
- **Народен правобранител** ... 60
- **Невладини организации** ... 60
- **Медиуми** ... 61
- **ГРЕКО (GRECO) –Група на држави против корупцијата** ... 62
- **ООН (Обединети нации, United Nations – UN)** ... 63
- **ОЕЦД (OECD) – Организација за економска соработка и развој** ... 63

7 ВЛИЈАНИЕ НА КОРУПЦИЈАТА ВРЗ ДОВЕРБАТА НА ГРАЃАНИТЕ ... 64

7.1 УЛОГАТА НА ТРАНСПАРЕНТНОСТА И ОТЧЕТНОСТА ... 64

7.2 ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА ГРАЃАНИТЕ ЗА КОРУПЦИЈАТА ... 66

7.3 ПОСЛЕДИЦИ ВРЗ ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРОЦЕСИ И СОЦИЈАЛНАТА КОХЕЗИЈА ... 69

8 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ... 71

8.1 СПОРЕДБА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО СОСЕДНИТЕ ЗЕМЈИ ... 71

8.1.1 РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ... 72

8.1.2 РЕПУБЛИКА СРБИЈА ... 73

8.1.3 РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА ... 75

8.1.4 РЕПУБЛИКА КОСОВО ... 76

8.1.5 РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА ... 78

8.1.6 РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА ... 79

8.2 УСПЕШНИ МЕЃУНАРОДНИ ПРАКТИКИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КОРУПЦИЈА ... 81

9 Предлог мерки и решенија ... 85

9.1 ЈАКНЕЊЕ НА ИНТЕГРИТЕТОТ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ 85

9.2 ЕДУКАЦИЈА И СВЕСТ КАЈ ЈАВНОСТА 87

9.3 ПОДОБРУВАЊЕ НА ПРАВНИТЕ РАМКИ И НИВНА ПРИМЕНА..... 88

10 Истражување за корупција преку анкетни прашалници 90

10.1.1 Резултати од анкета со граѓани 92

10.1.2 Резултати од анкета со јавни службеници 94

10.2 Заклучоци од резултатите 96

11 Заклучок..... 102

12 ПРЕПОРАКИ ЗА ИДНИ ИСТРАЖУВАЊА И АКТИВНОСТИ 104

13 Користена литература..... 106

1 АПСТРАКТ

Корупцијата претставува една од најголемите закани за функционалноста на институциите и за демократијата во РС Македонија. Овој труд го истражува степенот на застапеност на корупцијата во државните институции и нејзиното влијание врз довербата на граѓаните. Преку анализа на релевантни податоци, на извештаи и на истражувања, се идентификуваат најкорумпираните сектори, како што се судството, полицијата и здравството и се испитува како оваа состојба ја нарушува транспарентноста и отчетноста на јавните служби.

Истражувањето покажува дека високото ниво на корупција директно ја поткопува довербата на граѓаните во институциите, со што се создава циклус на недоверба и на неефикасност. Исто така, се разгледуваат компаративни примери од соседните земји и успешни практики од други држави кои можат да послужат како модел за справување со овој проблем.

Трудот завршува со предлог-мерки насочени кон јакнење на институционалниот интегритет, подобрување на законските рамки и кон зголемување на јавната свест за последиците од корупцијата. Во заклучокот се истакнува дека само преку колективни напори и со посветеност може да се воспостави повисоко ниво на доверба и на отчетност во македонското општество.

Клучни зборови: корупција, институции, доверба на граѓаните, РС Македонија, транспарентност, отчетност.

2 ВОВЕД

2.1 ЗНАЧЕЊЕ И АКТУЕЛНОСТ НА ТЕМАТА

Корупцијата претставува глобален феномен кој сериозно ги загрозува демократските принципи, владеењето на правото и економскиот развој. Во контекст на РС Македонија, корупцијата е долгогодишен проблем кој ја нарушува функционалноста на институциите и ја намалува довербата на граѓаните во јавниот сектор. Овој феномен не само што влијае врз ефикасноста на институциите, туку и ги нарушува основните права на граѓаните, создавајќи чувство на неправда и на нееднаквост.

Актуелноста на темата произлегува од зголемената загриженост на јавноста, на меѓународните институции и на домашните организации во врска со степенот на корупција во земјата. Според последните извештаи на организации како *Транспаренси Интернешнл* (Transparency International), РС Македонија се рангира меѓу земјите со високо ниво на перцепирана корупција, што негативно влијае врз евроинтеграциските процеси и врз економските инвестиции.

Имајќи го ова предвид, истражувањето за застапеноста на корупцијата во институциите и нејзиното влијание врз довербата на граѓаните претставува значаен чекор кон разбирање на корените на проблемот и предлагање соодветни решенија. Оваа тема е особено важна за утврдување на начините за зајакнување на транспарентноста, отчетноста и на ефективноста на институциите, со цел враќање на довербата на граѓаните и промовирање на владеењето на правото.

2.2 Цели на истражувањето

Главната цел на ова истражување е да се анализира застапеноста на корупцијата во институциите на РС Македонија и нејзиното влијание врз довербата на граѓаните. Истражувањето се насочува кон идентификување на главните проблеми поврзани со корупцијата и предлагање на мерки за нејзино намалување.

Посебни цели на истражувањето се:

1. **Да се утврди нивото на корупција** во клучните државни институции, како што се судството, полицијата и здравството.

2. **Да се испита перцепцијата на граѓаните** за корупцијата и како таа влијае врз нивната доверба во институциите.

3. **Да се анализираат причините за корупцијата**, вклучително и системските слабости, културните фактори и недостатоците во законските рамки.

4. **Да се изврши компаративна анализа** на состојбата со корупцијата во РС Македонија и соседните земји.

5. **Да се предложат конкретни мерки и политики** за борба против корупцијата, со цел подобрување на транспарентноста и отчетноста на институциите.

6. **Да се утврди влијанието на антикорупциските политики** спроведени во последните години врз довербата на граѓаните.

Овие цели се од суштинско значење за формулирање на стратегии кои ќе овозможат поефективно справување со корупцијата и воспоставување на поодговорно и потранспарентно општество.

3 МЕТОДОЛОГИЈА И СТРУКТУРА НА ТРУДОТ

За реализација на истражувањето ќе биде применет квалитативно-квантитативен пристап, кој ќе овозможи длабинско разбирање на феноменот на корупцијата и неговото влијание врз довербата на граѓаните.

1. **Собирање податоци:**
    - Анализа на секундарни податоци од извештаи на релевантни институции како: *Транспаренси Интернешнл* (Transparency International), Европската комисија и домашни истражувачки организации.
    - Преглед на закони, регулативи и стратегии поврзани со борбата против корупцијата во РС Македонија.
    - Спроведување на анкета меѓу граѓаните за да се оцени нивната перцепција за корупцијата и довербата во институциите.
    - Интервјуа со експерти, службеници и претставници на невладини организации.
2. **Методи на анализа:**
    - **Дескриптивна анализа** за опис на состојбата со корупцијата.
    - **Компаративна анализа** за споредба на состојбата со соседните земји.
    - **Корелациска анализа** за испитување на врската меѓу нивото на корупција и довербата на граѓаните.

Трудот е организиран во неколку главни делови:

1. **Вовед:** Претставување на значењето, на актуелноста и на целите на истражувањето.

2. **Методологија и структура на трудот:** Собирање податоци и методи на анализа.

3. **Теоретски основи:** Дефинирање на корупцијата, нејзините типови и факторите што ја предизвикуваат.

4. **Анализа на корупцијата во институциите:** Истражување на степенот на корупција во најпогодените сектори во РС Македонија.

5. **Превенција:** Дефинирање на превенција, практични мерки и активности за спречување на коруцпијата, ефекти и значење на превенцијата.

6. **Влијание врз довербата на граѓаните:** Испитување на перцепциите на граѓаните и последиците врз социјалната кохезија.

7. **Компаративна анализа:** Преглед на добри практики од други земји и нивна примена во македонскиот контекст.

8. **Предлог-мерки:** Препораки за борба против корупцијата и зајакнување на институционалната отчетност.

9. **Истражување:** Анализа на податоци и резултати од спроведени анкети.

10. **Заклучок:** Сумирање на наодите и предлози за идни активности.

11. **Препораки за идни истражувања:** Потреба од идно истражување, конкретни препораки за идни истражувања, практична и научна корист.

12. **Литература:** Наведување на сите извори и користена литература.

Овој пристап ќе обезбеди релевантност, прецизност и темелност во изведувањето на заклучоците и препораките на трудот.

4 ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА КОРУПЦИЈАТА

4.1 ДЕФИНИРАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА

Корупцијата претставува сложен општествен феномен кој се јавува во различни форми и различен контекст, со значително влијание врз функционирањето на институциите и општеството во целина. Генерално, корупцијата се дефинира како злоупотреба на јавна функција или моќ за лична или групна корист, која е во спротивност со јавниот интерес.

Според *Транспаренси Интернешнл* (**Transparency International)**, под поимот корупција се подразбира *злоупотреба на доверената моќ за приватен интерес*, додека, според **Обединетите нации**, тоа е *акт на поткопување на јавниот интерес преку незаконски активности како мито, проневера и трговија со влијание.*[1]

Корупцијата може да се класифицира во неколку категории:

1. Микрокорупција: мали, секојдневни случаи на корупција, како што се мито за добивање услуги или привилегии.

2. Макрокорупција: злоупотреба на моќ на високо ниво, како проневера на големи средства или незаконско донесување на закони и политики.

3. Системска корупција: состојба кога корупцијата е интегрирана во системот на функционирање на институциите, што ја прави нормализирана и тешко искоренлива.

Корупцијата не само што предизвикува економски загуби и неефикасност, туку ја подрива довербата на граѓаните во институциите и го поткопува демократскиот процес. Таа е резултат на комплексни фактори, вклучувајќи слаби институции, недоволна транспарентност, недостатоци во владеењето на правото и културни норми кои толерираат незаконско однесување.

[1] Transparency International, „Индекс на перцепција на корупцијата 2023“, https://www.transparency.org

Според Конвенцијата на ОН против корупција, корупцијата претставува *барање, нудење, ветување незаслужна корист, на посреден или непосреден начин, а сето тоа да влијае врз нормалното вршење на функцијата*. [2]

Целта на овој дел е да ја постави концептуалната основа за понатамошната анализа на состојбата со корупцијата во РС Македонија, како и за нејзиното влијание врз довербата на граѓаните.

4.2 ФОРМИ И ТИПОВИ НА КОРУПЦИЈА

Корупцијата може да се јави во различни форми и да се манифестира на различни нивоа на општественото функционирање. Во зависност од обемот и интензитетот на коруптивните активности, како и од нивната структура, се разликуваат неколку форми и типови на корупција.

Форми на корупција:

- Бирократска корупција: Вклучува злоупотреба на административни позиции за лична корист. Како бирократи можеме да ги земеме лицата кои припаѓаат под *Законот за административни службеници*, но и сите други лица кои извршуваат административни работи во органите на јавниот сектор.

- Политичка корупција: Злоупотреба на јавни функции од страна на политичарите за финансиски или други придобивки. Политичка корупција постои тогаш кога сторителите на делата се лица кои извршуваат одредени политички функции.

- Корупција во јавни набавки: Манипулација со тендери или договори за остварување на незаконска добивка.

- Митото е најчеста форма на корупција и подразбира понуда или примање на нелегални финансиски средства или други придобивки во замена за влијание или услуги кои обично би биле законски забранети или ограничени. Мито може да биде дадено поради добивање државни

[2] Службен весник на Република Македонија, Меѓународни договори, LDBIS Law Review

тендери, олеснување на административни процедури или правење поволни одлуки во различни сектори.

- Проневерата е незаконска употреба или потрошувачка на средства кои се доверени на јавни службеници за одредена цел. Ова вклучува присвојување на средства од јавниот буџет или злоупотреба на фондови наменети за јавни проекти.

- Трговијата со влијание вклучува користење на лични врски или моќ за добивање на привилегии или договори на незаконски начин. Оваа форма на корупција се јавува кога поединци или групи, кои имаат моќ, влијаат на одлуки во јавниот сектор за да добијат корист, која не би била достапна под нормални околности.

Оваа форма на корупција вклучува носење на законски или регулаторни одлуки од страна на јавни службеници кои се мотивирани од лични интереси, а не од јавниот интерес. На пример, политичари или државни службеници можат да донесат закони или политики кои директно ќе им користат ним или на некои лица или компании во нивното окружување.

- Непотизмот се однесува на назначување на роднини и блиски луѓе на високи позиции во јавниот сектор, без разлика на нивната квалификација. Фаворизирањето е сличен, но се однесува на фаворизирање на пријатели или други блиски соработници. Овие форми на корупција ја намалуваат ефикасноста на институциите и ја нарушуваат правдата.

Типови на корупција:

- Микрокорупцијата се однесува на мали коруптивни дејства кои се јавуваат на локално ниво или во секојдневните интеракции меѓу граѓаните и институциите. Ова вклучува мали поткупувања, како што се давање пари за забрзување на административни процеси или добивање услуги. Иако може да изгледа незначително, микрокорупцијата има сериозни последици за општествената свест и култура.
- Макрокорупцијата се однесува на поголеми и посложени коруптивни практики кои се случуваат на повисоко ниво во власта, како што се

злоупотреба на државни ресурси, нелегални договори или коруптивни шеми во јавните набавки. Овој тип корупција најчесто вклучува големи суми на пари и може да има долгогодишни последици врз економијата и довербата во институциите.

- Системската корупција се јавува кога корупцијата е вграден дел од функционирањето на институциите и јавниот сектор. Во овој тип корупција, самата структура на системот е корумпирана, што значи дека злоупотребата на моќ станува нормализирана и не се перципира како нешто нетипично. Ова е најопасната форма на корупција, бидејќи ја прави институционалната борба против неа тешка и неконтролирана.
- Корупција во јавни набавки. Овој тип на корупција се јавува кога јавните службеници манипулираат со тендери, договори или набавки за да добијат лична или групна корист. Корупцијата во јавните набавки обично вклучува договори за изградба или снабдување кои не се доделуваат преку фер и транспарентни процеси.
- Политичката корупција се однесува на коруптивни дејства кои вклучуваат политичари или политички партии, често во форма на нелегални или несоодветни активности во текот на изборите, назначување на јавни служби или донесување на закони кои имаат личен или партиски интерес.

Најновите типологии на корупцијата препознаваат 4 елементарни нивоа и тоа:

- Ситна или ниска корупција – оваа корупција ја среќаваме во секојдневниот живот, како што е подмитувањето на јавни службеници за побрзо да се заврши одреден процес, да се издаде одреден документ и случно;
- Корупција на средно ниво;
- Корупција поврзана со кривично-правниот систем;
- „Црни“ и „темни“ случаи на корупција;

Формите и типовите на корупција можат да се поклопуваат и да се појавуваат во различни комбинации, што ја прави борбата против корупцијата посложена. Разбирањето на овие форми и типови е клучно за развој на стратегии и мерки за справување со овој општествен проблем.

4.3 КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА КОРУПЦИЈАТА

Кривичниот законик на РС Македонија, како основен правен акт за регулирање на кривичната одговорност и казни, има опширна регулатива која се однесува на корупцијата и поврзаните кривични дела. Во рамките на овој законик, корупцијата се дефинира како злоупотреба на јавната функција или моќ за лична корист или за корист на трето лице. Кршењето на законските одредби во оваа област е строго санкционирано бидејќи корупцијата има сериозни последици врз владеењето на правото, економскиот развој и врз општествената правда. Кривичниот законик е донесен во 1996 година, со бројни измени и дополнувања со текот на годините.[3]

Кривичноправната анализа на делата поврзани со **корупцијата** е важен аспект за разбирање на механизмите за заштита на јавните интереси и за борбата против корупцијата во правниот систем на Република Северна Македонија. Корупцијата претставува сериозен проблем кој ја загрозува правдата, транспарентноста и функционалноста на државните институции. За да се спроведе ефективна борба против оваа појава, кривичното право предвидува различни кривични дела поврзани со корупцијата, кои се строго регулирани со Кривичниот законик на Република Северна Македонија.

Кривичноправните дела поврзани со корупција претставуваат акт на злоупотреба на позиција на јавен функционер или друго овластено лице во јавната администрација или приватниот сектор со цел да се оствари лична или туѓа корист, која не е во согласност со јавниот интерес.

Општата дефиниција на ова кривично дело вклучува неколку клучни елементи:

1. *Идентификување на примателот* - Примател на поткуп може да биде било кое лице кое врши јавна функција или службена должност. Тоа може да биде на пример: функционер, судија, полицаец или друго лице со официјални овластувања.

[3] „Кривичен законик на РСМ“, *Службен весник на РСМ, бр. 150/22, чл. 353-359.*

2. *Прифаќање на нешто вредно* - Примањето на поткуп не значи само директно примање на пари, туку и примање на подароци, услуги, повластени услови, бенефиции или примање други објекти кои претставуваат корисна вредност за примателот.

3. *Целта на поткупот* - Примателот на поткупот го прави тоа за да влијае на одлуката што треба да се донесе или да се воздржи од донесување на одлука. Поткупот може да биде побаран или понуден за да се влијае на службени постапки, на одлуки во судски процеси, на административни процедури, на договори или на некои други активности во јавниот сектор.

4. *Дејствие или воздржување од акција* - Поткупот може да биде барање или понуда за да се изврши одредена дејност, како што е издавање дозвола, присвојување на средства, донесување одлука поволна за давателот на поткупот или воздржување од санкционирање на определена активност.

Примањето поткуп според овој член има сериозни правни последици за службеното лице или за лицето кое врши јавна функција. Ова кривично дело не само што ја нарушува правдата и транспарентноста во јавните институции, туку и ја поткопува довербата на граѓаните во правниот систем и институциите во целост.

Санкции: Според член 357, примањето поткуп е кривично дело за кое се предвидени значајни казни, како што се:

- Затвор: Примателот на поткуп може да биде осуден на затворска казна од 1 до 10 години, во зависност од тежината на кривичното дело, околностите и од степенот на злоупотребата на јавната позиција.
- Глоба: Понекогаш, покрај затворската казна, судот може да наложи и финансиска глоба за лице кое е осудено за примање поткуп.
- Забрана за вршење јавна функција: Лице кое е осудено за ова кривично дело може да биде лишено од правото да врши јавна функција во иднина.

Додатни аспекти на примање поткуп:

- Тежина на делото: Тежината на казната може да биде поголема ако примањето поткуп има особено негативни последици, како што се сериозни финансиски штети за државата, нарушување на законитоста и правниот ред или значителни злоупотреби на јавни ресурси.

- Улога на посредниците: Лица кои посредуваат во трансакцијата на поткупот, т.е. оние кои го даваат или примаат поткупот преку трето лице, исто така можат да бидат предмет на кривична одговорност според одредбите на Кривичниот законик.

Практични примери:

- Полицаец кој прима пари од возач за да не му напише казна за прекршување на сообраќајни правила.

- Судски функционер кој прима поткуп од страна на адвокат за да донесе пресуда која е во корист на неговиот клиент.

- Јавен службеник кој прифаќа бесплатни услуги од компанија во замена за доделување на јавни тендери.

Воопшто, ова кривично дело има за цел да ја спречи злоупотребата на јавни функции и да обезбеди правичност и транспарентност во сите јавни дејности, особено во контекст на правосудството и јавните услуги.

- **Давање поткуп, член 358**

Давање поткуп од Кривичниот законик на Република Северна Македонија се однесува на кривично дело кое го врши лице кое дава поткуп, односно нуди или дава нешто вредно (пари, подароци, услуги или друга форма на корист) на јавни службеници или други лица кои вршат јавни функции, со цел да се влијае на нивното дејствување во вршење на службените обврски. Во оваа ситуација, оној кој дава поткуп го има истото кривично дејство како и оној кој прима поткуп, иако неговото дејство се однесува на понудата, а не на примањето. Давањето поткуп се квалификува како кривично дело кога приватно лице или друга институција дава нешто вредно на јавен функционер или друго овластено лице со цел да се влијае на неговата одлука

или дејствување. Давањето поткуп е исто така сериозно кривично дело, бидејќи поттикнува други коруптивни дејства и ја нарушува правдата.

Пример: Приватен изведувач на градежни работи што дава пари на службено лице за да добие јавен тендер.

1. Општа дефиниција на кривичното дело

Давањето поткуп е акт во кој една страна (давател на поткуп) нуди или дава подароци, пари или други видови на награда на службено лице или лице кое врши јавна функција, за да ја изврши својата службена должност на начин кој е спротивен на законите или е на штета на интересите на јавноста. Поткупот може да биде понуден за да се влијае на одлуки, постапки или акти кои тоа лице треба да ги донесе или изврши во својата служба.

Основни карактеристики на делото давање поткуп се:

1. Понуда или давање на поткуп – лицето кое дава поткуп може да понуди, да даде или да пренесе некаков вреден предмет (пари, дарови, услуги, вклучително и услуги кои имаат економска вредност) на службено лице или на друго лице кое има јавни овластувања.

2. Злоупотреба на службена функција – целта на давањето поткуп е да се влијае на службеното лице да ја изврши својата должност со цел да се обезбеди некоја незаконска корист. Овој поткуп може да биде понуден за да се постигне одлука која е неприфатлива, незаконска или неетичка.

3. Службено лице или лице со јавни овластувања – давањето поткуп се однесува само на лица кои се јавни функционери или лица кои имаат јавна должност и кои имаат овластувања да донесуваат одлуки или да извршуваат акти кои влијаат на правата и интересите на други лица или на општеството во целина.

4. Намерност и цел – давањето поткуп мора да биде направено со цел да се влијае на службената должност, односно на службената дејност која ја врши службеното лице; Намерата на давачот на поткупот е да се оствари

лична или финансиска корист или да се избегнат непријатни последици за себе или трето лице.

Давање поткуп во различни ситуации

Давањето поткуп може да се појави во различни форми и за различни цели. На пример:

- „Подзамижување“ за донесување незаконски одлуки: лице кое дава поткуп може да понуди пари или други вредности на судија за да донесе пресуда во негова корист.
- Поткуп за избегнување санкции: возач може да понуди пари на полицаец за да избегне казна за прекршување на сообраќајните правила.
- Давање поткуп за добивање на тендер: приватна компанија може да понуди поткуп на јавен функционер со цел да добие договор за изведување на јавен проект или тендер.
- Заменување на услуги: лице може да понуди услуги или некој вид на повластување во замена за помош или влијание во вршењето на службената должност.

Дефиниција на предметот на поткупот

Терминот „*поткуп*" не се однесува само на пари. Поткуп може да вклучува и било кој друг вид на вредни предмети, подароци, услуги, привилегии или каква било корист што може да влијае на службеното лице да ја изврши својата должност на начин што е спротивен на неговите законски обврски. Тоа може да вклучува:

- пари и готовина;
- супер луксузни или скапи подароци;
- подароци од личен или деловен интерес;
- службени и приватни услуги (како на пример, патување, покани за специјални настани, бесплатни услуги итн.).

Санкции за давање поткуп

Како и примањето поткуп, така и давањето поткуп е тежок криминал кој подлежи на сериозни санкции. Според член 358 од Кривичниот законик, давањето поткуп може да се казни со:

- Затворска казна: За давање поткуп се предвидува казна затвор од 1 до 5 години. Тежината на казната зависи од околностите, како што се степенот на злоупотреба на службената функција, каква е вредноста на поткупот и колку се сериозни последиците на дејството.

- Глоба: Покрај затворската казна, на лицето кое дава поткуп може да му се изрече и глоба како дополнителна санкција.

Улога на посредниците во давањето поткуп

Понекогаш, лицето кое дава поткуп не го прави тоа директно, туку користи трето лице (посредник). Во овие случаи, кривичната одговорност може да се прошири и на посредникот кој ја презема функцијата на предавање на поткупот. Истовремено, и лице кое посредува во давањето на поткупот може да биде кривично одговорно.

- **Примање награда за противзаконито влијание, член 359**

Примање награда за противзаконито влијание од Кривичниот законик на Република Северна Македонија се однесува на кривично дело кое се случува кога лице, кое има јавна функција или е во служба на државата, прима награда, корист или некаква форма на наградување за да влијае на одлуките или дејствата на јавни органи, а ова влијание е противзаконско и спротивно на интересите на јавноста. Ова дело е тесно поврзано со злоупотреба на јавните функции за лична корист, особено кога лицето се обидува да влијае на одлуките на органите на власт, на судскиот систем или на други институции, без да се почитуваат законските норми.

Пример: Јавен функционер кој прима награда за тоа што обезбедува пријателска препорака за одредена личност да биде избрана на висока јавна функција.

Образложение на кривичното дело

Основната намера на кривичното дело „примање награда за противзаконито влијание“ е спречување на ситуациите каде што јавните функционери, кои се должни да работат во интерес на граѓаните, ја користат својата позиција за лични цели. Кога лице со јавна функција прима награда за да врши влијание, тоа значи дека тој функционер ја злоупотребува својата должност, за да добие лична корист и ја нарушува довербата на јавноста во правниот и во институционалниот систем.

Оваа форма на корупција има сериозни последици на функционирањето на правната држава, бидејќи ја поткопува довербата во независноста на судовите, на администрацијата и на другите институции на државата. Со примањето награда за противзаконито влијание, јавниот функционер може да донесе одлуки кои не се во интерес на јавноста, туку за лична корист или корист на трети лица кои му понудиле награда.

Примери на кривичното дело

- **Судска практика**: судија прима награда или подароци од страна на странка во процес за да донесе пресуда во нејзина корист.
- **Административни службеници**: државен службеник прима пари од приватен субјект за да ги фаворизира во однос на други конкуренти при доделување на јавен тендер.
- **Полициски функционер**: полицаец прима награда од некоја компанија за да го избере нивниот понудувач за безбедносни услуги, иако тоа не е најповолниот избор за општеството.

Санкции за кривичното дело

Како и за другите форми на корупција, во Република Северна Македонија предвидени се сериозни санкции и за примање награда за противзаконито влијание. Лицето кое ќе биде осудено за ова кривично дело може да добие:

- **Затворска казна**: за ова кривично дело се предвидува затворска казна која може да трае од 1 до 5 години, во зависност од тежината на делото и придружните околности;

- **Глоба**: покрај затворската казна, на лицето може да му биде изречена и глоба, со што се зголемува правната одговорност;

- **Забрана за вршење јавна функција**: ако лицето е осудено за примање награда за противзаконито влијание може да биде лишено од правото да врши јавна функција во иднина;

➢ **Неовластено давање подароци, член 253**

Ова дело се состои во директно или индиректно ветување, нудење или давање подарок или друга корист, за вршење на финансиска, стопанска, услужна или друга дејност за да ги запостави интересите на правното или физичкото лице при склучување или продолжување на договор или друго дејство, со што ќе се предизвика штета од поголема вредност за правното, за физичкото лице или за трето лице.

➢ **Злоупотреба на постпаката за стечај, член 256**

Ова дело го врши тој што во стечајна постапка ќе пријави лажно побарување за да оствари право кое не му припаѓа.

➢ **Измама при работење со хартии од вредност и удели, член 275**

Делото го врши тој што при преземање на акционерско друштво или пуштање во промет на хартии од вредност, удели или друга документација која се однесува на хартиите од вредност или уделите, врз основа на невистинита, нецелосна информација, лажно ќе ја прикаже имотната состојба на правното лице кое ги пушта во промет хартиите од вредност или уделите.

➢ **Незаконско постапување на овластен ревизор, чл. 275-б**

Инкриминирани се дејствата на овластен ревизор кој потпишал извештај за извршена ревизија на финансиски извештаи на издавач на хартии од вредност кои се тргуваат на овластена берза, кој не е точен, не е комплетен и ќе предизвика забуна или е во спротивност со меѓународните стандарди за ревизија и со тоа довел во забуна определено лице да претрпи штета.

Закон за спречување на корупција и судир на интереси

Овој закон е специјализиран за справување со корупцијата во јавниот сектор, вклучувајќи мерки за откривање и спречување на судир на интереси. Тој поставува обврски за јавните функционери да го откријат своето богатство и да го објавуваат својот имот, како и да го избегнуваат судирот на интереси. Првиот Закон за спречување на корупцијата е донесен во 2002 година. Во 2007 година е донесен и Закон за спречување судир на интереси, во кој се дефинираат судирот на интереси, постапување во случај на судир на интереси, како и мерките за спречување на судир на интереси во вршењето на јавните овластувања.

Закон за јавни набавки

Со овој закон се регулираат јавните набавки и се поставуваат јасни правила за транспарентност и фер конкуренција. Тој обезбедува рационално трошење на јавните средства, без коруптивни практики во процесот на доделување договори.

- **Измама со повластување, член 363**
  - Ова се однесува на случаи кога службени лица користат свои овластувања да донесат одлуки кои се во корист на себе или трето лице, на штета на другите.
  - **Санкции**: Осудата за измама со повластување може да вклучува казна затвор од 1 до 3 години.
- **Пренос на средства во сопствен интерес, член 365**
  - Овде се опфатени кривични дела каде што службени лица со злоупотреба на службена положба прават пренос на средства или сопственост со цел лична корист.
  - **Санкции**: Казни за вакви дела се од 6 месеци до 3 години затвор.

Даавање и примање незаконска корист

Примателот на поткупот може да биде не само државен службеник, туку и било кое друго лице кое има овластувања или влијание во јавните или приватните сектори. Исто така, секој кој дава или прима поткуп подлежи на казни.

- **Повреда на избирачкото право, член 159**

Делото го врши член на изборниот орган или друго службено лице кое во вршење на службата во врска со изворите или гласањето, со намера да му овозможи на друг вршење на избирачко право, противзаконски нема да го запише во избирачкиот список, ќе го избрише од избирачкиот список или на друг начин ќе го лиши избирачот од правото да избира, да биде избран или да гласа.

4.4 ПРИЧИНИ И ФАКТОРИ КОИ ПРИДОНЕСУВААТ ЗА ПОЈАВА НА КОРУПЦИЈА

Корупцијата е комплексен и мултидимензионален феномен, чија појава и распространетост се резултат на неколку фактори кои влијаат на општествениот, економскиот и политичкиот контекст. Разбирањето на овие фактори е клучно за успешно идентификување на решенија и стратегии за борба против корупцијата. Главните причини и фактори кои придонесуваат за појава на корупцијата во институциите на Македонија и слични општества ги вклучуваат следните фактори и компоненти:

Еден од најзначајните фактори за појава на корупција е слабиот институционален капацитет и недостатокот на владеење на правото. Ако институциите не можат ефективно да ги спроведуваат законот и регулативите, тоа создава можности за злоупотреба на јавната моќ. Корупцијата најчесто се развива во општествата каде што правото не се спроведува еднакво за сите, а со тоа се создаваат можности за поткупување и фаворизирање.

Транспарентноста и отчетноста се основни компоненти на ефикасните институции. Недостатокот на јасни и транспарентни процеси во јавните институции, како и нецелосната отчетност на јавните службеници и политичарите, ја поттикнуваат корупцијата. Кога граѓаните не знаат како се распределуваат ресурсите или кога одлуките се донесуваат зад затворени врати, се отвора простор за непријавени активности и злоупотреба на моќ.

Плутократијата (владеење на богатите) и *непотизмот* (фаворизирање на роднини и блиски пријатели) се чести фактори кои влијаат на појавата на корупцијата. Кога богатите и моќните луѓе имаат контролирачки удел во политичките или во економските процеси, тие можат да ја злоупотребат оваа моќ за лична корист. Непотизмот, пак, создава ситуации каде што луѓе се назначуваат на позиции со голема моќ само поради нивните роднински или лични врски, а не според нивните способности.

Политичката нестабилност и изборните процеси во кои се користат коруптивни методи за обезбедување поддршка или победа, често резултираат со поголемо ниво на корупција. Во контекст на изборни манипулации, политичарите можат да ги користат јавните ресурси за привлекување на гласачи, што води кон злоупотреба на јавната власт. Изборната трговија, каде што гласовите се разменуваат за пари или други привилегии, е пример за корупција која има трајни последици за демократските процеси.

Во некои општества, корупцијата станува дел од секојдневниот живот и се толерира како нормален начин на функционирање. Ова се случува кога граѓаните и институциите не го сметаат коруптивното однесување за сериозен проблем, туку за начин на справување со административните бариери. Културата на толерирање на корупцијата може да се јави поради историски фактори, недостаток на едукативни кампањи или поради слабата етика на јавната служба.

Нееднаквоста во приходите и неразвиената економија се меѓу клучните фактори кои придонесуваат за појава на корупција. Во земји со голема економска нееднаквост, каде што богатството е концентрирано во рацете на неколку поединци или групи, корупцијата може да стане алатка за обезбедување на дополнителни економски придобивки. Арбитрарната распределба на ресурси, како и недоволното финансирање на јавни услуги, може да го поттикне населението да бара решенија преку неформални канали, што ја зголемува веројатноста за коруптивни практики.

Додека корупцијата често се јавува како внатрешен проблем, меѓународните односи, како што се странските инвестиции, трговските политики и глобализацијата, понекогаш ја поддржуваат или поттикнуваат. Земјите кои се премногу зависни од странска помош или инвестиции можат да се сретнат со корупција во процесот на

управување со овие ресурси, особено кога странските компании и поединци манипулираат со локалните политичари и функционери за да обезбедат поволни услови.

На индивидуално ниво, личните мотиви и моралните ставови играат важна улога во развојот на корупцијата. Многу јавни службеници и политичари можат да се одлучат за коруптивни дејства ако веруваат дека тие не ќе бидат откриени или казнети. Моралните и етичките стандарди кои ги имаат индивидуите можат да влијаат на нивната подготвеност да учествуваат во коруптивни активности, особено ако се чувствуваат дека тоа е во нивна лична корист.

Сите овие фактори, поединечно или комбинирано, создаваат плодна почва за развој на корупцијата во институциите, со значителни последици врз социјалната и економската структура на земјата. Разбирањето на овие фактори е клучно за ефективното креирање на политики и стратегии за спречување и намалување на корупцијата.

5 КОРУПЦИЈАТА ВО ИНСТИТУЦИИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

5.1 ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД И РАЗВОЈ НА КОРУПЦИЈАТА

Корупцијата, како феномен, не е нова појава во човечките општества, туку датира од антиката и има присуство во различни форми низ историјата на цивилизациите. Развојот на корупцијата може да се следи низ различни историски периоди, од античките цивилизации до современите држави. Во македонскиот контекст, корупцијата има корени кои се вградени во различни историски, политички и економски услови кои влијаеле на нејзиниот развој.

Во античките цивилизации, корупцијата често била сметана за дел од политичките процеси. Во Римската Империја, на пример, корупцијата била присутна во односите меѓу владетелите и во функциите на јавните службеници, како што се избори за политички позиции или злоупотреба на власт за лична корист. Античките филозофи, како Платон и Аристотел, говореле за опасностите од корупцијата и нејзините деструктивни ефекти на владеењето. Меѓутоа, и во тој период корупцијата

не била целосно забранета или строго санкционирана, туку многу често била сфатена како неизбежен дел од функционирањето на политичките системи.

Во средновековниот период, корупцијата се јавувала најчесто во контекст на феудалниот систем, каде што лордови и владетели злоупотребувале моќ за да стекнат економски и политички предности. Патријархалната власт, која била широко распространета, често овозможувала коруптивни практики во рамки на власта, што вклучувало како економски, така и морални злоупотреби.

Во периодот на ренесансата, со појавата на нови социјални и политички идеи, како што е концептот на апсолутизам, корупцијата добива нови форми. Апсолутните монархии, кои се јавуваат во овој период, овозможуваат централизирана власт, но и честопати доведуваат до лична злоупотреба на моќта. Ренесансните владетели, како што биле Франсоа I и Лудвиг XIV, биле познати по својата контроверзна способност да ја користат власта за лично богатство и политичко влијание.

Во периодот на просветителството, филозофите и мислителите како Жан-Жак Русо и Монтескје започнуваат да ги нагласуваат опасностите од концентрацијата на моќ во рацете на поединци и поединечни групи, предупредувајќи на тоа дека тоа ќе доведе до коруптивни практики. Од овие идеи израснале теории за поделба на власта, што ќе бидат основа за демократските реформи во наредните столетија.

Севкупниот развој на капитализмот и индустријализацијата во 19 век во многу земји довел до нагло зголемување на моќта на големите корпорации и индустриски елити, кои често имале тесни врски со политичките елити. Ова создало нови форми на корупција, како што се политичко-финансиските спојки и лобирање, каде што корпорациите финансиски поддржувале политичари за да ги обезбедат своите интереси. Силниот капиталистички систем исто така довел до засилена приватизација на јавните ресурси, што ги создаде можностите за коруптивни практики во јавните набавки и договори.

Во 20 век, корупцијата продолжила да се развива во многу форми, особено во земјите кои преминувале од авторитарни и комунистички режими во демократски системи. По распадот на Југославија, Македонија и другите посткомунистички земји се соочиле со сериозни предизвици во процесот на транзиција од централизирани, плански економии во либерализирани, пазарни економии. Во овој период,

корупцијата почнала да се шири во сите сфери на јавниот живот – од владеење на правото и политиката до приватизација на државни компании и јавни набавки.

Во Македонија, процесот на транзиција донесе нови форми на корупција, како што се злоупотреба на моќта за лична корист, политичко покровителство и неформални деловни практики. Корупцијата се одржала, а понекогаш и се зајакнувала во текот на демократскиот период, делумно како резултат на слабата правна и институционална рамка, како и на политичката нестабилност. Реконструкцијата на политичкиот систем, заедно со недостатокот на ефикасни антикорупциски механизми, довела до широкото распростанување на корупција во јавниот сектор.

Во 21 век, корупцијата се смета за еден од најголемите глобални проблеми, особено со зголеменото внимание на меѓународните организации и медиуми. Глобализацијата и развојот на информатичките технологии довеле до нови форми на меѓународна корупција, вклучувајќи прекугранични мрежи на коруптивни практики кои го олеснуваат протокот на нелегални пари и влијание. Во РС Македонија, како и во многу други земји во развој, корупцијата продолжува да биде сериозен проблем кој ја поткопува довербата на граѓаните во институциите и го забавува економскиот развој.

Историскиот преглед на корупцијата покажува како оваа појава е присутна низ различни историски периоди и култури, а нејзините форми и влијанија се менувале во зависност од политичкиот, економскиот и од социјалниот контекст. Поттикнувањето и развојот на корупцијата во Македонија, во согласност со овие глобални трендови, може да се анализира низ призмата на политичката и економската транзиција, што ќе помогне во разбирањето на основните предизвици и причините за нејзината распространетост во денешното време.

5.2 МЕРЕЊЕ И СЛЕДЕЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА

Мерењето и следењето на корупцијата помага во нејзино предвремено идентификување и превенција. Мерењето на корупцијата е неопходно за да се постигне напредок за добро функционирање на државата. Со тоа што се следи и мери корупцијата се овозможува да се согледа распространетоста на корупцијата, нејзиното влијание врз животот на граѓаните, како и недовербата на граѓаните во институциите.

Во кривично-правна смисла корупцијата може да се следи преку феноменолошките облици на кривичните дела. Кривичниот законик на Република Северна Македонија не познава систематизираност на коруптивните кривични дела.

Т-I е прва непрофитна и невладина организација која врши мерење на корупцијата на светско рамниште. Таа се заминава со мерење на перцепцијата за постоење на корупцијата, а воедно и нејзино следење. Мерења што ги врши оваа организација се:

- Индекс за перцепција на корупцијата во јавниот сектор
- Глобален барометар за корупција
- Индекс на даватели на мито
- Индекс на перцепција во однос на контролата на корупцијата

5.3 АНАЛИЗА НА НАЈПОГОДЕНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

5.3.1 СУДСТВО

Судството, како основна гранка на владеењето на правото, е клучен елемент во секој демократски систем. Во РС Македонија, судството, како и во многу други земји, е една од најпогодените институции кога станува збор за корупција. Злоупотребата на судската власт, судиите кои примаат мито, непотизмот, политичките влијанија и неефикасноста на системот, се само некои од факторите кои го доведуваат судството на патот на корупцијата.

Корупцијата во судскиот систем може да се јави на различни нивоа, почнувајќи од поединечни судии кои примаат мито за донесување одредени пресуди, до инволвираност на високи функционери во коруптивни мрежи кои манипулираат со судски процеси за да добијат политички или финансиски предности. Во РС Македонија, присуството на корупција во судството е широко распространето, што може да се забележи низ бројни истражувања и извештаи од меѓународни организации како Европската комисија и *Транспаренси Интернешнл* (Transparency International).[4]

[4] European Commission, North Macedonia 2023 Report, „Judiciary and Fundamental Rights“, Bussels, 2023.

Судството во Македонија, како и во многу други посткомунистички земји, се соочува со неколку основни проблеми кои го поткопуваат неговиот интегритет:

- Недоволна независност на судството: Иако судиите формално треба да бидат независни, политичките влијанија и притисоци често ја нарушуваат нивната независност. Политичките партии и влијателни бизнис-кругови се обидуваат да влијаат на судските одлуки преку различни канали, вклучувајќи назначување на судии, кои подоцна се должни да им враќаат на своите политички покровители.

- Слабости во институционалниот систем: Постои недоволна контрола на судските процеси и ефикасноста на антикорупциските механизми. Иако постојат институции кои треба да се борат против корупцијата, како што е Државната комисија за спречување на корупција, нивните функции и способности често се ограничени од политички интереси.

- Транспарентност и јавност: Недостатокот на транспарентност во судските постапки и правната неизвесност исто така доведуваат до доверба во корупција. Во случаи кога судскиот процес не е целосно транспарентен или ако резултатите не се објавуваат на време, се создава можности за коруптивни практики.

Корупцијата во судството има сериозни последици за функционирањето на правниот систем и довербата на граѓаните во институциите. Ефектите на корупцијата во судскиот систем се:

- Ниска доверба во правосудниот систем: Граѓаните кои се соочуваат со неправдата која произлегува од корупцијата во судството, губат доверба во правниот систем и институциите, што резултира со поголема склоност за самоправдање и поттикнување на паралелни системи на праведност, како што се „народните судови“.

- Поголема социјална нееднаквост: Кога богатите и моќните лица можат да ја купат правдата, а сиромашните се остваат без правна заштита, тоа создава дополнителна социјална нееднаквост. Корупцијата ја засилува оваа нееднаквост и го подрива принципот на праведност.

- Губење на ефективноста на судскиот систем: Кога судиите се подложни на мито и влијание, судскиот систем не функционира ефикасно, а решавањето на правни случаи се продолжува со години. Ова води до застој во правдата и забавување на развојот на државата.

РС Македонија и други земји во регионот презеле бројни мерки за справување со корупцијата во судскиот систем. Најважните иницијативи и реформи се:

- Засилување на независноста на судството: Преку институционални реформи се обидуваат да се намали политичкото влијание во процесот на избор и поставување на судиите. Европската унија и други меѓународни тела редовно ги оценуваат напорите на земјите за осигурување на независноста на судството.

- Транспарентност и јавност на судските процеси: Воведување на нови технологии и системи за елекронска документација и објавување на судски одлуки се некои од начините за зголемување на транспарентноста и намалување на можностите за манипулации.

- Основање на независни антикорупциски тела: Формирањето на институции кои ќе се борат против корупцијата во судството, како што е Судскиот совет, нивната улога во проверка на интегритетот на судиите и транспарентноста на судските процеси се важни елементи во оваа борба.

Корупцијата во судскиот систем на Македонија претставува сериозен проблем кој влијае врз довербата на граѓаните во правдата и институциите. За да се постигне значајна реформа, потребни се конкретни и силни институционални мерки кои ќе ја обезбедат независноста на судиите, ќе ја зголемат транспарентноста на судските процеси и ќе обезбедат ефективни санкции за коруптивните практики. Само така ќе се воспостави функционален правен систем кој ќе служи како основа за правдата и за стабилноста во земјата.

5.3.2 ПОЛИЦИЈА

Полицијата е една од клучните институции на секоја држава која има задача да ја одржува безбедноста и јавниот ред. Сепак, како и во многу други институции, и

полицијата во Македонија не е имуна на корупција. Корупцијата во полицијата има сериозни импликации за ефикасноста на правниот систем, како и за довербата на граѓаните во јавната безбедност. Корупцијата може да се изразува преку различни форми, како што се примање мито, злоупотреба на службената позиција, заштита на криминални активности и одредени политички влијанија.

Корупцијата во полицијата се манифестира на различни начини, вклучувајќи:

- Примање мито: Во секојдневната работа на полицијата, полициските службеници често можат да бидат подложни на мито, особено при сообраќајни контроли, истраги за малите престапи или кога се соочуваат со ситуација која подразбира паричен интерес.

- Злоупотреба на службената должност: Полицајците можат да ја злоупотребат својата моќ за да добијат лични користи, како што се користење на службени ресурси за лични потреби, манипулација со документи или доказни материјали или заштита на нелегални активности во разни области.

- Политичка вмешаност: Политичките влијанија во полицијата можат да водат до селективно спроведување на законот, што влијае на правичноста на институцијата. Полицијата може да биде подложна на притисоци од страна на политички партии, бизнис интереси или други моќни групи кои се обидуваат да ги манипулираат резултатите на истрагите или да влијаат на процесот на избор на полицајци и внатрешни промоции.

Некои од причините кои го поддржуваат развојот на корупцијата во полицијата се:

- Ниска плата и лоши услови за работа: Полициските службеници во Македонија, како и во многу други земји, често примаат ниски плати кои не се соодветни за обемот на нивната работа. Ова ги прави полициските службеници ранливи на корупција, бидејќи во некои случаи се соочуваат со економски тешкотии и се подложни на

искушенија за примање мито или заштита на одредени криминални активности.

- Ниска професионалност и етика: Недостатокот на професионални стандарди и етика во полицијата може да придонесе за поттикнување на корупција. Полицијата може да биде недоволно едуцирана и да нема соодветни канали за пријавување на коруптивни практики.

- Недоволна контрола и транспарентност: Полицијата често е соочена со недостаток на внатрешни и надворешни механизми за контрола и мониторинг на нејзината работа. Овој недостаток на ефективна контрола овозможува корупцијата да се прошири, бидејќи нема соодветни санкции за полицајците кои се вклучени во коруптивни активности.

- Политичко влијание: Полицијата често работи под политичка контрола, што може да го наруши нејзиниот интегритет. Политичките партии и нивните интереси можат да влијаат на изборот на високи полициски функционери, што понекогаш води до случаи на непотизам и злоупотреба на службената функција.

Корупцијата во полицијата има бројни негативни последици во општеството:

- Губење на довербата на граѓаните: Кога граѓаните се свесни за постоењето на корупција во полицијата, нивната доверба во институцијата значително опаѓа. Лошото искуство со корумпирани полицајци може да ги натера граѓаните да не пријавуваат криминални дела или да се дистанцираат од институцијата, што ја влошува безбедноста во заедницата.

- Го поткопува владеењето на правото: Ако полицијата не ја извршува својата функција со чесност и праведност, тогаш владеењето на правото станува неостварливо. За земја која се стреми кон интеграција во ЕУ и други меѓународни структури, корупцијата во полицијата претставува голем пречка на патот на реформите.

- Зголемување на криминалот: Корумпираната полиција може да биде соучесник во криминални активности или да ја игнорира својата должност да го спречи криминалот. Ова може да доведе до зголемување на насилството, трговијата со дрога, корупцијата во јавниот сектор и други форми на криминал.

За да се намали корупцијата во полицијата, земјите, вклучувајќи ја и РС Македонија, презеле неколку мерки:

- Реформирање на полицијата: РС Македонија започна со реформирање на полицијата преку воспоставување на нови правила за запишување и унапредување на полицајците, како и подобрување на етичките стандарди и Кодексот на професионално однесување.

- Засилена контрола и мониторинг: Воспоставувањето на независни органи за надзор над работата на полицијата, како што се внатрешните контроли и антикорупциските тела, имаат значајна улога во идентификувањето и спречувањето на корупцијата. Овие органи обезбедуваат постојан мониторинг на полицијата и реагираат на пријави за неправилности.

- Покачување на платите и подобрување на условите за работа: Полицијата добива дополнителни ресурси и обуки за да ја зголеми својата ефикасност и да се ослободи од економската зависност која може да доведе до корупција.

Корупцијата во полицијата претставува сериозен проблем за РС Македонија и нејзините институции. Полицијата, како главен носител на безбедноста, мора да се ослободи од корупцијата за да може да ја извршува својата улога во општеството со чесност и праведност. За да се постигнат значајни резултати, потребни се реформи на системот, зголемување на транспарентноста и јакнење на независните контролни органи. Само со решавање на овие проблеми може да се изгради доверба меѓу полицијата и граѓаните, што е основа за стабилност и безбедност на целото општество.

5.3.3 ОБРАЗОВАНИЕ И ЗДРАВСТВЕНИ УСТАНОВИ

Образованието и здравството се две од клучните институции кои играат главна улога во развојот на едно општество. Сепак, како и во други сектори, и овие институции во РС Македонија не се имуни на корупција. Присуството на корупција во образованието и здравството има сериозни импликации за квалитетот на услугите и може да доведе до зголемување на нееднаквоста, како и намалување на јавната доверба во овие клучни јавни сектори.

Корупцијата во образованието може да се манифестира на различни нивоа и во различни форми, а најчесто вклучува:

- Примање мито за полагање испити: Ова е една од најчестите форми на корупција во образовниот систем. Студентите може да бидат принудени да плаќаат за да положат испит или да бидат оценети со повисока оцена без да ги исполнат академските критериуми.
- Непотизам при вработувања: Вработувањето во образовните институции понекогаш се заснова на политички врски и лични интереси, а не на стручно знаење и квалитет. Ова може да доведе до поставување на неподготвени или некомпетентни поединци на позициите на наставници или академски кадар, што ја намалува ефикасноста на образовниот систем.
- Злоупотреба на јавни средства: Образовните институции се често предмет на злоупотреба на јавни средства, било во форма на неефективно користење на буџетите или преку нелегални трошоци поврзани со инфраструктурни проекти или набавки на опрема.
- Корупција во процесот на акредитација: Некои високообразовни институции можат да бидат подложни на корупција при процесите на акредитација или при издавањето дипломи, со цел да ги минат процедурите без да ги исполнуваат неопходните критериуми.

Во прилог на овој магистерски труд се наведени причините за корупција во образованието:

- Ниско финансирање и лоши услови за работа: Ниските плати и неповолните работни услови за наставниците и академскиот кадар може да ги натераат да се впуштат во коруптивни активности.

- Низок степен на транспарентност и отчетност: Недоволниот надзор и недоволната транспарентност во управувањето со образовните институции овозможува корупцијата да се развива, бидејќи нема соодветни механизми за санкционирање на коруптивните активности.

- Ниска образованост на јавноста: Лошата информираност на граѓаните за правата и обврските на учениците и наставниците создава плодна почва за корупција.

Здравствениот сектор во РС Македонија е исто така подложен на коруптивни практики, кои имаат големи последици врз квалитетот на здравствената заштита и пристапот до неа. Главните форми на корупција во здравството вклучуваат:

- Примање мито за медицински услуги: Мито во здравството е честа појава, особено во јавните здравствени установи. Пациентите можат да се соочат со потреба да платат за да добијат соодветна грижа, било да се работи за хируршки интервенции, прегледи или за лабораториски тестови.

- Злоупотреба на лекови и медицински материјали: Корумпираните здравствени работници можат да го злоупотребат својот пристап до лекови и медицински материјали, продавајќи ги или користејќи ги за лични интереси. Ова не само што ја загрозува безбедноста на пациентите, туку и ги зголемува трошоците за здравствените услуги.

- Непотизам и фаворизирање: При вработувањето или унапредувањето во здравствените установи, можат да се јават случаи на непотизам, каде што се фаворизираат блиски личности или политички истомисленици, што може да доведе до поставување неквалификувани кадри на високи позиции.

- Корупција при набавки на опрема: Лошата управувачка пракса и непотизмот често доведуваат до неефикасно користење на средствата,

преку фиктивни набавки или преку фаворизирање на одредени добавувачи на медицинска опрема и лекови.

Причините за корупција во здравството се:

- Ниско финансирање и лоши услови за работа: Здравството е соочено со недостаток на ресурси, што може да ги натера здравствените работници да се вклучат во коруптивни практики за да ги покријат своите лични трошоци.

- Недостаток на етика и професионализам: Недостатокот на морални и професионални стандарди меѓу здравствените работници е уште еден фактор кој поттикнува корупција. Ова ги прави повеќе подложни на искушенија да извршат коруптивни дејства, како примање мито.

- Ниски плати и дополнителен економски притисок: Како и во образованието, ниските плати и лошите услови за работа можат да доведат до ризик од коруптивни практики, како што се примање мито или злоупотреба на службени овластувања.

Корупцијата има сериозни и долгорочни последици на образованието и здравството, вклучувајќи:

- Намален квалитет на услугите: Корупцијата во образованието и здравството води до намален квалитет на образовните и здравствените услуги. Кога наставниците или докторите се некомпетентни или кога се вршат услуги на нечесен начин, последиците се видно намалување на квалитетот на образованието и на квалитетот на здравствените услуги за населението.

- Зголемување на нееднаквоста: Корупцијата во образованието и здравството ја продлабочува нееднаквоста во општеството. Лицата кои не можат да си дозволат да платат за примање услуги на нелегален начин често остануваат без соодветни услуги, што доведува до социоекономска дискриминација.

- Губење на довербата во институциите: Корупцијата во овие сектори има сериозно негативно влијание врз довербата на граѓаните во јавните институции. Кога граѓаните ќе увидат дека услугите во овие области се неефективни, тоа создава чувство на незадоволство и намалена доверба во институциите.

За да се справат со корупцијата во образованието и здравството, потребни се следниве мерки:

- Засилена контрола и транспарентност: Воспоставување на независни органи за мониторинг и надзор на работата на овие институции може да помогне во намалување на корупцијата. Зголемената транспарентност, особено во процесите на вработување и набавки, може да помогне во откривање на коруптивни практики.

- Покачување на платите и подобрување на условите за работа: Поголемо финансирање на образовниот и здравствениот сектор ќе го намали економскиот притисок врз работниците и ќе ги мотивира да ја извршуваат својата работа чесно и професионално.

- Едукација и етика: Промовирање на етика и професионални стандарди, како и обуки за откривање и пријавување на корупцијата, е клучно за создавање на култура на интегритет во овие сектори.

- Санкции за корупција: Ригорозни санкции за оние кои се вклучени во коруптивни дејства ќе бидат значајни за намалување на ширењето на овие практики.

Корупцијата во образованието и здравството претставува голем предизвик за развојот на овие клучни јавни институции и за квалитетот на животот на граѓаните. Примената на ефикасни мерки за превенција и санкционирање на коруптивни активности е неопходна за создавање на почесни и ефективни институции кои ќе обезбедат квалитетни услуги за сите.

5.3.4 ЕКОНОМСКА КОРУПЦИЈА

Овој вид на коруцпија најмногу доаѓа до израз во постапките за јавни набавки. Јавните набавки се најголем извор за корупција, бидејќи се трошат буџетски средства, како и пари од фондови за набавка на различни материјали. Јавната набавка е купување на материјали, средства или услуги од страна на државни органи, училишта, организации или од страна на други правни лица.

Јавни службеници и антикорупциски мерки

Со цел да се намали корупцијата во јавниот сектор, Република Северна Македонија воведе бројни антикорупциски механизми и закони. За борба против корупцијата е формирано и **Антикорупциско тело**, кое има задача да ги истражува и санкционира сите кривични дела поврзани со корупција.

Меѓународни стандарди и интеграција во ЕУ

Република Северна Македонија е во процес на евроинтеграција и е обврзана да ги усогласи своите закони со европските стандарди. Меѓународните конвенции за борба против корупцијата, како што е Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата (UNCAC) и Конвенцијата на Советот на Европа за криминализирање на корупцијата, ги поставуваат рамките за превенција на корупцијата и санкции против истата. Корупцијата претставува сериозен проблем за секоја земја и има длабоки негативни последици врз општеството. Република Северна Македонија, преку својот Кривичен законик и други правни акти, настојува да се бори против корупцијата и да го унапреди правосудниот систем. Паралелно со овој напор, важно е да се инвестира во образование за правата на граѓаните, за транспарентност и за отчетност на јавните институции, како и за подобрување на системите за мониторинг и превенција.

Меѓународни аспекти на давањето поткуп

Давањето поткуп е дел од меѓународната борба против корупцијата, која е регулирана и од страна на светски правни тела како што е Конвенцијата на

Обединетите нации против корупцијата (UNCAC) и Конвенцијата на Советот на Европа за криминализирање на корупцијата. Република Северна Македонија како членка на овие организации има обврска да ги усогласи своите закони со меѓународните стандарди за да се намали корупцијата и да се промовира транспарентност и отчетност во јавната администрација.[5]

Давањето поткуп е сериозно кривично дело кое претставува тежок напад на правниот систем и на јавниот интерес. Овој вид на кривично дело има многу штетни последици не само за државните и јавните институции, туку и за целокупната економија и социјалната правда. Затоа, законите кои го регулираат давањето поткуп, како и постоечките механизми за мониторирање и санкционирање на вакви дејства, се од клучна важност за одржување на правниот поредок и довербата на граѓаните во институциите на државата.

Меѓународни стандарди и усогласување на законодавството

Република Северна Македонија како членка на меѓународните организации има обврска да ги усогласи своите закони со меѓународните стандарди и да имплементира механизми кои ќе спречат и санкционираат вакви облици на корупција. Членот 359 од Кривичниот законик е дел од националниот правен систем кој се обидува да се бори против корупцијата и да ги обезбеди принципите на правичност, транспарентност и на отчетност во институциите на државата.

Примањето награда за противзаконито влијание е сериозно кривично дело кое ја загрозува правната сигурност и јавната доверба во институциите. За да се обезбеди транспарентност, ефикасност и праведност во јавните органи, ова кривично дело мора да биде строго санкционирано. Законодавството на Република Северна Македонија има за цел да го спречи ова неприфатливо однесување и да осигура дека јавните службеници ја исполнуваат својата функција без било какви надворешни влијанија.

- **Давање награда за противзаконито влијание, член 360**

Давање награда за противзаконито влијание од Кривичниот законик на Република Северна Македонија се однесува на кривично дело кое се случува кога

[5] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *United Nations Convention against Corruption, New York, 2024, чл. 16 – „Bribery of foreign public officials“.*

лице, кое нема јавна функција или не е на јавна позиција, дава награда или друга корист на лице со јавна функција, за да влијае на одлуките или дејствата на јавните органи на власт, на судските тела или на други институции. Како и во случајот со примање награда за противзаконито влијание, ова дело го вклучува незаконското влијание врз одлуките кои треба да се донесат по закон.

Пример: Приватна компанија која дава средства за финансирање на кампања за да добие профитабилен договор од јавната институција.

Примери за кривичното дело

- **Приватна компанија**: Приватна компанија може да даде подароци или пари на јавен функционер (на пример, службеник за јавни набавки), за да добие повластени услови или да биде избрана за изведувач на тендер, иако другите понудувачи понудиле подобри услови.

- **Приватен инвеститор**: Инвеститор кој сака да добие дозвола за изградба на објект во област која има строг законски режим може да плати на локален моќник за да му овозможи продолжување на проектот, иако не ги исполнува сите законски критериуми.

- **Давање пари за судска пресуда**: Лице кое е вклучено во судски процес, дава пари или други вредности на судија за да добие поволна пресуда.

Санкции за кривичното дело

Поради сериозноста на овој вид кривично дело, санкциите кои се предвидени во Кривичниот законик се драстични и имаат за цел да го запрат давањето награди за противзаконитото влијание, како и да ги охрабрат одговорните лица да постапуваат во согласност со законот. За ова кривично дело, санкциите вклучуваат:

- **Затворска казна**: Лицето кое е осудено за давање награда за противзаконито влијание може да добие казна затвор од 1 до 5 години, во зависност од тежината на делото и околностите.

- **Глоба**: Покрај затворската казна, судот може да изрече глоба за лицето кое дало награда.

- **Забрана за вршење одредени дејности**: Лицето кое е осудено за ова дело може да биде лишено од правото да врши одредени дејности или да биде дисквалификувано од вршење на било какви активности поврзани со јавна функција или управување со средства од јавни ресурси.

Меѓународни стандарди и усогласување на законодавството

Република Северна Македонија е обврзана да ги усогласи своите закони со меѓународните стандарди за борба против корупцијата и да ги имплементира законите кои ќе го спречат влијанието на приватните интереси врз јавните одлуки. Овој член од Кривичниот законик претставува важен дел од правниот систем кој е насочен кон заштита на јавниот интерес и кон праведноста во работењето на државните органи и институции.

Давањето награда за противзаконито влијание е сериозно кривично дело кое ги загрозува правната држава и јавниот интерес. Законодавството на Република Северна Македонија има за цел да ги санкционира ваквите дејства со строги казни, во напорите да се спречи корупцијата и да се осигура дека јавните функционери не се користат за лични или комерцијални интереси.

Основна дефиниција на кривичното дело

Злоупотребата на службената положба и овластувања е кривично дело кое се случува кога службеното лице ги користи своите овластувања на начин што е спротивен на законот, на етичките и на правните норми. Ова може да вклучува дејствија како што се: донесување незаконски одлуки, користење на јавни ресурси за лични цели, присвојување на туѓи имоти или блокирање на легитимни процедури во интерес на трети лица.

Состав на кривичното дело

Основните компоненти на кривичното дело злоупотреба на службена положба и овластување се:

- **Службено лице** – Делото се однесува на сите лица кои вршат јавни функции, како што се државни службеници, полицајци, судии, обвинители, функционери, членови на владини комисии и други лица кои имаат овластувања да донесуваат одлуки, да управуваат со јавни средства или да вршат други јавни овластувања.

- **Злоупотреба на овластувањата** – Злоупотребата се јавува кога службеното лице ги користи своите овластувања или позиција на начин што е спротивен на интересите на јавноста. Тоа може да значи дејствување без законска основа, прекршување на правилата за транспарентност и фер постапки или користење на службената функција за лични или партиски интереси.

- **Намерно или од небрежност** – За да биде докажано ова кривично дело, потребно е да се утврди дека службеното лице делувало со намера да се прекрши законот или да се оствари лична корист. Исто така, злоупотребата може да се случи и поради небрежност, ако службеното лице не ја исполнува својата должност со потребната внимателност и обѕирност.

Пример на кривичното дело

Злоупотребата на службена положба може да се случи во различни контексти, како што се:

- **Неовластено користење на јавни средства** – Службеното лице може да користи јавни пари или ресурси за свои лични потреби, на пример, користење на службен автомобил за приватни патувања или користење на средства за јавни нарачки за лични потреби.

- **Незаконско доделување на тендери или договори** – Ако службено лице ги злоупотребува своите овластувања да фаворизира одредени компании или физички лица при доделувањето на јавни тендери или договори, тоа е класичен пример за злоупотреба на службената должност.

- **Неиздавање на дозволи или прописи** – Службено лице може да ја злоупотреби својата функција за да спречи издавање на одредени лиценци

или дозволи, ако тоа се прави поради личен интерес или под притисок од трети лица.

- **Повикување на службени овластувања за лична корист** – Кога службено лице ги користи своите овластувања за да побара или за да добие некакви бенефиции, како што се подмитување, користење на услуги, одлуки во неговата корист или за лица блиски до него и сл.

Последици на делото

Злоупотребата на службена функција има сериозни последици, како што се:

- **Штета на јавниот интерес** – Службеното лице, преку злоупотребата на својата положба, може да ја загрози јавната безбедност, економијата или довербата на граѓаните во институциите.

- **Нарушување на правниот систем** – Ова кривично дело ја нарушува правдата и законитоста во постапките на јавните органи и го поткопува правниот поредок.

- **Загуба на јавната доверба** – Кога се открива дека службените лица злоупотребуваат свои овластувања, тоа може да доведе до сериозно намалување на довербата на јавноста во јавните институции и во правниот систем.

Санкции за кривичното дело

Злоупотребата на службената положба и овластување се смета за сериозно кривично дело, кое се казнува со високи санкции. Според Кривичниот законик на Република Северна Македонија, санкциите за ова кривично дело можат да вклучуваат:

- **Затворска казна** – Затворската казна за злоупотреба на службена функција може да биде од 1 до 5 години, во зависност од тежината на делото и степенот на штетата што е направена.

- **Глоба** – Осуденото лице може да биде казнето со глоба, која се определува од судот, како додатна санкција.

- **Забрана за вршење јавни функции** – Лицето кое е осудено за злоупотреба на службена положба може да биде лишено од правото да врши одредени јавни функции, што може да вклучува забрана за извршување функции на јавни позиции, делување во политички партии или друго управување со јавни средства.

Меѓународни обврски

Република Северна Македонија е членка на различни меѓународни организации и е обврзана да ги усогласи своите закони со меѓународните стандарди за борба против корупцијата. Тука се вклучуваат стандардите на Европската унија и ОН, кои предвидуваат забрана за злоупотреба на службена функција. Одговорноста на државата е да ги донесе соодветните закони и да ги спроведува во пракса за да се спречат ваквите кривични дела.

Злоупотребата на службена положба и овластување е сериозно кривично дело кое ја нарушува јавната доверба и ги загрозува принципите на правичност и транспарентност. Овој член од Кривичниот законик има за цел да обезбеди заштита на јавниот интерес и да осигура дека службените лица ќе постапуваат во согласност со законите и етичките норми, за доброто на општеството и на правниот систем.

5.4 Закон за спречување на корупција и судир на интереси

Законот за спречување на корупција и судир на интереси (2023) е значаен правен акт во Република Северна Македонија, кој има за цел да ја подобри транспарентноста и одговорноста на јавните функционери и институциите, да ја спречи корупцијата и да осигура дека интересите на поединци во јавниот сектор не се конфликтни со интересите на државата и јавноста.

Цели и основни принципи на Законот

Законот е донесен со цел обезбедување на ефикасна превенција на корупцијата во јавната администрација и други јавни институции, како и спречување судир на интереси кој може да ја наруши јавната доверба во функционерите и јавните органи. Клучните цели на Законот се:

- **Превенција на корупцијата** – Преку обезбедување на транспарентност и отчетност во јавниот сектор.
- **Превенција на судир на интереси** – Да се спречи користењето на службената положба или овластувања за лична корист или за интересите на трети лица кои се во конфликт со јавните интереси.
- **Едукација и обучување на јавните функционери** – Креирање на свест за етички и професионални стандарди во вршењето на јавни функции.

Законот ги поставува основните принципи за спречување на корупцијата и управување со судирот на интереси во државните и јавните органи, ставајќи посебен акцент на транспарентноста и отчетноста на јавните функционери.

Превенција на корупција

Законот ги уредува процедурите и механизмите за спречување на корупцијата во јавниот сектор. Тој предвидува:

- **Обврска за пријавување на имотната состојба** на јавните функционери, вклучувајќи ги и членовите на нивните семејства, како и сите трансакции кои би можеле да создадат сомнеж за конфликт на интереси или корупција.
- **Превентивни мерки** за јавните функционери, како што се едукација за етичко однесување, обука за спречување на корупција и известување за постојните закони.
- **Воведен систем на проверка на имотната состојба и изјавите за интереси** на функционерите, во контекст на нивното однесување и можно влијание на одлуките што ги носат.
- **Механизми за пријавување на корупција**, како што се каналите за пријавување на сомнителни активности, заштита на лица кои пријавуваат корупција и санкции за оние кои ги прекршуваат прописите.

Концепт на судир на интереси

Еден од најважните аспекти на *Законот за спречување на корупција и судир на интереси* е дефинирањето на „судир на интереси“. Судирот на интереси се случува кога јавен функционер или лице во јавен сектор има личен интерес кој може да влијае на неговото одлучување или на начин на кој ја врши функцијата. Законот го регулира следново:

- **Дефинирање на судир на интереси** – Судир на интереси може да настане ако, на пример, функционер или негови роднини имаат интереси во приватни компании кои се засегнати од некои јавни одлуки или мерки.
- **Обврска на јавните функционери да откриваат потенцијални судири на интереси** – Тие се должни да ги пријавуваат сите лични интереси кои би можеле да се спротистават на нивната јавна функција.
- **Превенција и откривање на судири на интереси** – Преку создавање на обврска за функционерите да ги пријавуваат сите свои финансиски интереси и други лични добивки кои можат да создадат конфликт на интереси.
- **Механизми за решавање на судирите на интереси** – Ако се утврди дека постои судир на интереси, функционерот е должен да се повлече од донесувањето одлуки кои се поврзани со тие интереси или во екстремни случаи да биде разрешен од функцијата.

Кршење на одредбите на Законот

Законот утврдува санкции за лица кои не ги почитуваат неговите одредби. Секое кршење може да доведе до:

- **Дисциплински мерки** – За јавни функционери кои не ја пријавуваат својата имотна состојба или не пријавуваат судири на интереси.
- **Кривични санкции** – Во случај на сериозни повреди на законот, како што се корупција или прикривање на судир на интереси, предвидени се казни во форма на парични казни или затворски казни.

- **Дисциплинска одговорност** – Доколку функционерот има докажано прекршување на законот, тој може да биде разрешен од својата функција.

Законот предвидува и ослободување од одговорност за оние кои добиваат документи со кои пријавуваат корупција или судир на интереси, со цел да се поттикне јавноста и функционерите да бидат проактивни во пријавувањето на неправилности.

Работа на антикорупциската комисија

Антикорупциската комисија игра клучна улога во примената на Законот. Неговите функции вклучуваат:

- **Надзор и мониторинг** на спроведувањето на законот.
- **Разгледување на случаи на корупција и судир на интереси**
- **Проценка на ефикасноста на мерките** кои се преземаат од страна на јавните функционери и институциите за спречување на корупција.

Комисијата има овластувања да испитува одредени пријави, да извршува инспекции, да врши истраги и да предлага санкции.

Меѓународни стандарди

Законот е усогласен со меѓународните стандарди и практики за борба против корупцијата и судирот на интереси. Република Северна Македонија, како дел од меѓународната заедница, се обврзала да ги спроведе препораките на Европската унија, Обединетите нации и на други организации за спречување на корупција и доброто управување во јавниот сектор.

Законот ги уредува основните процедури за мониторинг и известување во контекст на меѓународните договори за превенција на корупција и етичко однесување.

Законот за спречување на корупција и судир на интереси (2023) претставува важен правен инструмент за борба против корупцијата и за гаранција дека јавните функционери ќе работат во интерес на јавноста и на државата, а не за лична корист. Неговата примена е клучна за создавање на јавна администрација која ќе биде

транспарентна, одговорна и доверлива, што ќе придонесе за целокупен развој на земјата и за намалување на ризиците од корупција.

6 ПРЕВЕНЦИЈА НА КОРУПЦИЈА

Кога зборуваме за превенција на корупцијата може да кажеме дека тоа претставува сет на мерки, политики и препораки со кои се спречува појавата на корупција и се намалува ризикот од злоупотреба на службената должност. Превенцијата го намалува бројот на коруптивни случаи уште пред тие да се случат. Како превентивни мерки може да ги истакнеме:

- Законодавни мерки
  Дефинирање јасни закони за спречувањее на корупцијата. Закони за транспарентност, јавни набавки и судир на интереси, исто така и финансирање на политички партии.
- Институционални мерки
  Основни тела за борба против корупцијата: ДКСК, Финансиска полиција, УФР. Создавање оддели за етика, контрола и интегритет во јавната администрација.
- Превенција преку транспарентност
  Јавно објавување информации за трошење на буџетот, јавни набавки и одлуки на институциите, достапност на имотни и финансиски декларации на функционери.
- Едукација и подигање на свест
  Обука на јавните службеници за етика, интегритет и правила против корупцијата, исто така и кампањи на граѓаните за правата и начините на пријавување на корупцијата.
- Контрола и надзор
  Ревизија на работењето на институциите и внатрешни механизми за пријавување.

Превенцијата на корупцијата е ефикасна кога законите, институциите и граѓаните ќе соработуваат. Ефикасна превенција на корупцијата значи создавање систем каде што ризиците од корупција се минимизираат преку координативни,

целосни мерки, како постоење на строги казни за прекршување на правилата, јасно дефинирање на законите за корупција, за конфликт на интереси и за јавни набавки и транспарентност. Постоењето на независни и способни институции, постоењето на транспарентност и отчетност, на механизми за пријавување и заштита на пријавителите, како што се системи што дозволуваат безбедно пријавување на корупцијата. Едукацијата и јавната свест значи обука на јавните службенци за интегритет, етика и спречување на корупцијата, како и кампањи на граѓаните за правата и механизмите за пријавување.

Ефикасната превенција е системски пристап, каде се вклучени сите институции, медиуми и граѓани.

6.1 ЗАКОНСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈА

Корупцијата претставува сериозен проблем за секоја земја, а во РС Македонија е значајна пречка за економскиот развој и правдата. За да се намали или елиминира корупцијата, важно е да се имаат соодветни законски и институционални механизми. Овие механизми се составени од различни законодавни рамки, институции и стратегиски иницијативи кои се насочени кон спречување и санкционирање на коруптивни дејства. Во Македонија постојат различни закони, тела и стратегии, но нивната ефективност во значајна мера зависи од имплементацијата и од политичката волја за давање вистински резултати. Република Северна Македонија има донесено неколку законски акти кои се фокусираат на превенција и санкционирање на корупцијата.

Кривичниот законик на Република Македонија: Овој закон вклучува одредби кои се однесуваат на корупцијата, како што се злоупотребата на службената позиција и примањето мито. Во Кривичниот законик се дефинираат казни за различни форми на коруптивни дејства, вклучувајќи ги сите јавни службеници кои се вмешани во коруптивни активности. Кривичниот законик е донесен во 1996 година, со бројни измени и дополнувања.[6]

[6] „Кривичен законик на Република Северна Македонија.“.

Законодавната рамка во Република Северна Македонија е систем на закони, правилници и други прописи кои се донесуваат и применуваат од страна на законодавните органи на државата, со цел да се регулираат различни области на општествениот живот.

Законодавната рамка на Република Северна Македонија е динамична и постојано се усогласува со новите правни, економски и социјални потреби на државата. Примената на правото и ефективното функционирање на правниот систем се клучни за развојот на демократијата и правната сигурност во државата.

- Закон за спречување на корупцијата и судир на интереси

Првиот *Закон за спречување на корупцијата* е донесен во 2002 година. Со овој Закон се уредуваат: мерките и активностите за спречување на корупцијата во вршење на власта, службената должност и политиката, активностите за спречување на корупцијата при вршење на работи од јавен интерес и други мерки и активности за спречување на корупцијата. Во 2007 година е донесен *Закон за спречување судир на интереси*, со кој што се дефинира судирот на интереси, постапувањето во случај на судир на интереси, мерки за спречување судир на интереси и сл. Во 2019 година е донесен нов *Закон за спречување на корупцијата и судир на интереси*. Со примената на мерките од *Законот за спречување на корупцијата* и *Законот за спречување судир на интереси*, е формирана и надлежноста на ДКСК. Начела кои ги предвидува Законот се:

- Начело на законитост – секој е должен во вршењето на својата функција да постапува во согласност со Уставот и законите;
- Начело на интегритет – секој е должен во вршењето на функцијата да постапува свесно, совесно, чесно, одговорно, непристрасно и ефикасно;
- Начело на еднаковст – секој има право на еднаков пристап во вршењето на работите од јавен интерес;
- Начело на јавност – вршењето на власта, функцијата, службената должност се јавни;
- Начело на заштита и одговорност – секој има право да пријави сомнение за корупција и да добие заштита за тоа согласно закон.

Покрај начелата што ги содржи овој Закон, тој содржи и четири аспекти и тоа:

- Спречување на корупцијата во политиката

1. Следење на законитоста на финансирањето на политичките партии, што би значело дека доколку во случај на постоење на сомневање за незаконско финансирање на некоја политичка партија, ДКСК, по сопствена иницијатива или по иницијатива на државен орган, политичка партија или фондација кој работи во областа на спречување на корупцијата, може да донесе решение за започнување на постапка. Тоа значи дека политичките партии се должни да ги доставуваат извештаите за финансирање до ДКСК.
2. Следење на законитоста на финансирањето на изборните кампањи, значи дека ДКСК, доколку постои незаконско финансирање на изборната кампањата, по сопствена иницијатива или по приговор на организаторот на изборната кампања, може да поведе постапка .
3. Контрола на злоупотреба на буџетски средства во период по распишувањето на избори. ДКСК, доколку постои сомневање за незаконско финансирање и злоупотреба на буџетските средства, по сопствена иницијатива или по приговор на организатор на изборна кампања, отвора постапка за утврдување на фактичката состојба.
4. Забрана за нови инвестиции и вонредни исплати – од денот на донесување на одлука за распишување на избори до денот на завршување на изборите не може да се започне исплата на буџетски средства, средства на јавни претпријатија или на правни лица кои располагаат со државен капитал.
5. Забрана за користење противправни и анонимни извори на финансирање за време на избори, што значи политичките партии или кандидати на изборите не смеат противправно да користат средства или да користат средства од анонимни извори. Доколку постои сомнение за ова дело, ДКСК ќе побара од надлежните органи да извршат проверка на истото.
6. Утврдување на злоупотреба на финансирање на политички партии за време на изборна кампања – постои кога имот во сопственост на

државата, на локалната самоуправа или буџетски средства, средства на јавни претпријатија и установи, се непосредно или посредно користени за изборната кампања.

7. Поткупување на избирачите – доколку ДКСК има сомнеж за постоење на поткуп на избирачите, притоа со давање или ветување подарок или друга корист за себе или за друго лице (избирач), без одлагање, писмено ќе го извести надлежниот јавен обвинител.
8. Привилегирање или дискриминација во јавните набавки и други договори – ДКСК извршува увид во документацијата за јавни набавки и договори склучени меѓу државни органи, локална самоуправа и меѓу други правни лица, коишто се поврзани со остварување профит.
9. Влијание при избор, именување и разрешување на раководни места – ова значи дека политичката партија не смее да врши притисок при именување или разрешување на лице од функција или должност.

- Спречување на корупцијата во вршење на работи од јавен интерес

1. Забрана за вршење на други дејности – избраното лице за време на неговиот мандат е должно да ги почитува поравилата за неспоивост на функцијата со други дејности утврдени со Уставот и законите.
2. Ограничување за вршење на дејност за време на вршење на функцијата.
3. Ограничување на вршење на дејност надвор.
4. Ограничување за вршење на дејност по престанок на функцијата.
5. Членство во управни и надзорни органи.
6. Забрана за злоупотреба на службени податоци и сл.

- Спречување судир на интереси;
- Спречување на корупцијата во вршењето на јавни овластувања;

1. Незаконски барања на претпоставен.
2. Понуда на поткуп.
3. Постапка во случај на обвинение за корупција.
4. Ништовност на правни акти.
5. Злоупотреба во вршење работи од јавен интерес.

6. Заштита на средствата за јавно информирање и сл.[7]

Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси не пропишува посебна постапка за работа на ДКСК. ДКСК ги применува правилата на општата управна постапка при носење на своите одлуки. ДКСК е должна јавно да ги објави информациите за извршените контроли.

- Закон за заштита на укажувачите

Овој закон е донесен во 2015 година. Со него се уредуваат заштитеното пријавување во јавниот и во приватниот сектор, заштита на јавниот интерес и права на укажувачите. Раководните лица на институциите, се должни до ДКСК да доставуваат полугодишни извештаи за примени пријави од укажувачи. Постојат три вида заштитно пријавување и тоа:

- Заштитно внатрешно пријавување – укажувачот го врши во институцијата, за каде што има сомневање или сознание дека е извршено или се врши незаконско и недозволено дело со кое се загрозува јаваниот интерес;
- Заштитно надворешно пријавување – кога укажувачот пријавува до МВР, ДКСК, Народен правобранител на РСМ или до надлежното јавно обвинителство;
- Заштитно јавно пријавување – постои во случај кога заштитените внатрешни и надворешни пријавувања се оневозможени;

- Закон за лобирање

Овој закон е донесен во 2008 година во РСМ. Со овој закон се уредуваат начелата на лобирање, регистрирањето на лобистите, водење на Регистер за лобисти, надзор над лобирањето и сл. Лобирањето е активност којашто е насочена кон законодавната и извршната власт, заради остварување определени интереси во процесот на донесување закони. Лобист може да биде домашно физичко лице кое е деловно способно, кое е запишано во Регистарот, вработено правно лице кое е регистрирано во Централниот регистар, со кое е склучен договор за лобирање.

[7] „Закон за спречување на корупцијата и судирот на надлежности“, *Службен весник на РСМ бр.12/19, чл. 13-18.*

Лобирањето се спроведува доброволно, врз основа на писмен договор, во којшто се пропишуваат условите за спроведување на лобирањето.

- Закон за кривична постапка

Аспекти кои што се важни за *Законот за кривична постапка*, за откривањето и гонењето на кривичните дела поврзани со корупцијата. Како субјекти на кривичната постапка може да се јават: овластениот тужител, обвинетиот и судот. Додека начелата на кривичната постапка овозможуваат систематизација на процесните прописи и нивно разбирање. Тие се делат на начела кои се однесуваат на поведувањето на постапка, начела кои се однесуваат на водењето на кривичната постапка и висината и правичноста на постапката.[8]

- Закон за меѓународна соработка во кривичната материја

Во РСМ меѓународната соработка се врши согласно Устав, ратификувани меѓународни документи, одредби од *Законот за меѓународна соработка во кривичната материја* и врз основа на склучени билатерални договори.

Меѓународната соработка се остварува врз одредени начела и тоа: фактички реципроцитет, сигурност и безбедност, заштита на суверенитетот, ефикасност во постапувањето, забрана за двојно казнување, двојна инкриминираност, директна комуникација и соработка со правосудните органи, доверба и признавање како и извршување на судските одлуки.

- Закон за јавни набавки

Согласно Законот, *Договорот за јавни набавки* претставува договор кој што е во писмена форма помеѓу еден или повеќе економски оператори или еден или повеќе договорни органи, а предмет на договорот е снабдувањето на стоки и обезбедувањето на услуги. Во *Договорот за јавни набавки* забрането е тајно договарање на економските оператори, што е спротивно на *Законот за заштита на конкуренцијата.* Со цел да се спречи корупцијата, *Законот за јавни набавки* пропишува забрана. Тоа значи дека лице од договорниот орган кое учествувало во постапките за јавни набавки, каде што вкупната вредност на договорите доделени на одреден носител на обврска,

[8] „Закон за кривична постапка“, *Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 150/22.*

пред престанокот на функцијата или работниот однос е поголема од 5% од вкупната вредност на сите договори кои тој орган ги склучил во тој период.

- Закон за финансирањето на политичките партии

Со овој закон се регулира начинот на обезбедување на финансиски средства како и располагање со истите ос страна на политичките партии. Финансирањето треба да биде јавно и транспарентно. Кривичниот законик предвидува санкции за организаторот на изборната кампања доколку постои непријавување на изворот на финансии за изборната кампања. ДКСК и Државниот завод за ревизија се надлежни да вршат контрола на финансирањето на политичките партии.

- Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер

Со овој закон се регулира транспарентноста при работењето на јавните органи, на сите субјекти кои располагаат со државни средства и коишто вршат јавни овластувања.

Покрај законите, постојат и бројни институции во Македонија кои се задолжени за откривање, истражување и санкционирање на корупцијата.

Некои од најважните институции за борба против корупцијата се:

- **Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК)**

Оваа комисија е основна институција која има задача да спроведува превентивни мерки против корупцијата во јавниот сектор. Таа ја има улогата да истражува пријави за корупција, да дава препораки за подобрување на транспарентноста во институциите и да предложи законодавни измени. Според одредбите од *Законот за спречување на корупцијата* од 2002 година, ДКСК претставуваше независен и самостоен орган кој одговараше единствено пред Собранието. ДКСК има можност да поведува постапки со цел да оценува дали е постапувано противзаконски. ДКСК е единствен орган во државата кој има законско право и обврска да презема активности за едукација и јакнење на свеста за корупцијата на секој граѓанин и вработен во јавниот сектор. Таа е самостојно, независно, стручно и превентивно антикорупциско тело кое не ги заменува постојните институционални актери во борба против корупцијата, туку го дополнува државниот антикорупциски систем. Се бори против појавата на корупција, преку развој на политики, подобрување на законодавството, едукација, обеледување на информации до јавноста. За успешно извршување на работите на ДКСК, важно е да се изгради довербата на јавноста во неа.

Надлежности на ДКСК се:

- донесување национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси, со акционен план;
- спроведување антикорупциска проверка на закони, подзаконски акти или други општи акти;
- постапување по пријави на физички или правни лица за сомнежи за постоење на корупција;
- покренување иницијатива пред надлежните органи за поведување постапка;
- следење на законитоста на финансирање на политичките партии;
- следење на законитоста на финансирање на изборните кампањи;
- соработка со други државни органи во обезбедување на потребните информации;

- редовно известување на јавноста за својата работа во врска со надлежностите што ги има согласно со овој закон и согласно со деловникот за работа на Државната комисија;
- вршење други работи утврдени со закон.[9]

- **Антикорупциска единица при Министерството за внатрешни работи (МВР)**

Оваа единица се занимава со истражување на кривични дела поврзани со корупцијата, како што се примање мито и злоупотреба на службена должност. Единицата е специјализирана за да се справува со сложени коруптивни случаи и да ги предаде на Обвинителство. Спроведува истраги и апсења во случаи на корупција и работи заедно со Обвинителството и Финансиската полиција.

- **Јавен обвинител**

Има важна улога во покренувањето на кривични постапки против осомничените за корупција. Тој игра клучна улога во правосудниот систем и е еден од главните механизми за санкционирање на корумпираните лица. Положбата на Јавното обвинителство е регулирана со Уставот на РСМ, како единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела коишто се утврдени со закон.

За кривичните дела од областа на корупцијата, постапува Основното јавно обвинителство за организиран криминал и корупција:

- за кривични дела извршени од организирана група на три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува за да изврши едно или повеќе кривични дела, за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години;
- од кривични дела поврзани со коруптивно однесување и тоа:
  - „Измама на штета на средства на Европската заедница“, член 249-а;
  - „Перење пари и други приноси од казниво дело“, член 273;

[9] Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Антикорупциско право, Скопје 2020

- „Злоупотреба на службената положба и овластување“, член 353;
- „Примање поткуп“, член 357;
- „Давање награда за противзаконито влијание“, член 358-а;
- „Примање награда за противзаконито влијание“, член359;
- „Противправно стекнување и прикривање на имот“, член 359-а;
- „Злоупотреба на постапката на јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавно приватно партнерство“, член 275-в;
- „Злосторничко здружување“, член 394.[10]

Основно право и должност на јавниот обвинител е да ги гони сторителите на кивичните дела. Јавниот обвинител раководи со предистражната постапка и располага со правосудната полиција.

➢ Правосудна полиција

Јавниот обвинител има прво и должност да воспостави постојана контрола врз полицијата при спроведување на дејствата. Правосудната полиција постапува по службена должност или по наредба на јавниот обвинител, така како должности кои што ги презема се:

- Мерки и активности со цел откривање на кривични дела;
- Спречување на натамошни последици од кривични дела;
- Фаќање на сторителите на кривичните дела;
- Обезбедување на докази за сторено кривично дело.[11]

Финансиската полиција има надлежност во откривање на кривичните дела како што се: перење пари, недозволена трговија, криумчарење, даночно затајување, кривични дела со кои е прибавена противправна имотна корист од износ на 50 просечни месечни плати во државата.

Царинската управа има надлежност во откривањето на кривичните дела како што се: внесување и изнесување опасни материи во земјата, изнесување на добра под

[10] „Закон за јавно обвинителство на Република Северна Македонија“, *Службен весник на РСМ,* бр. 67/09, со измени и дополнувања, чл. 18 и 20.
[11] „Закон за кривична постапка“, Службен весник на РСМ бр. 150/10, чл.38 и чл.39.

заштита, културно наслество или природна реткост, царинска измама, криумчарење, прикривање стоки и сл.

Министерството за одбрана како дел од правосудната полиција има надлежност во спречување на кривични дела кои се сторени во воените единици, простории и установи на воени единици.

- **Државен ревизорски завод**

Овој завод има задача да спроведува ревизии на јавните финансии и да открива злоупотреба на средствата од страна на јавните институции. Овој орган често открива несоодветно трошење на јавни средства и ги информира надлежните институции за евентуални коруптивни дејства. Овој орган контролира како институциите ги користат јавните пари и објавува извештаи со неправилности и сомнежи за корупција.

- **Управа за финансиско разузнавање (УФР)**

Има за задача да ги следи сомнителните финансиски транскации, да спречува перење на пари и финансирање на тероризам. Таа е специјализирана институција во Република Северна Македонија. Главни надлежности на оваа институција се:

- Следење на финансиски трансакции – ги прибира и анализира податоците од банките, штедилниците, осигурителните компании и други финансиски институции. Посебно внимание се обрнува на сомнителни трансакции;
- Превенција на перење на пари – спречува нелегално стекнат капитал да се претвори во „легални“ пари преку банкарски и деловни системи;
- Соработка со други институции;
- Известување и доставување информации – доставува информации и податоци до надлежните органи за истрага и понатамошно гонење;
- Регулација и надвор – издава насоки и обврски за финансиските институции за начинот на пријавување сомнителни активности;

- **Агенција за управување со јавни ресурси**

Оваа агенција се грижи за рационално и транспарентно управување со јавните ресурси, вклучувајќи набавки, буџетирање и исплата на јавни средства. Нејзината улога е да ги спречи злоупотребите во управувањето со јавните средства и да осигура дека процесите се спроведуваат согласно законот.

РС Македонија има и национални стратегии кои се насочени кон борба против корупцијата. Примери за тоа се:

- Стратегија за борба против корупција: Оваа стратегија е донесена од Владата на Република Северна Македонија и има за цел да го намали степенот на корупција во државата. Стратегијата вклучува низа мерки, како што се образовни програми за подигнување на свеста за корупцијата, како и создавање на јавни регистри за имот на јавните функционери.

- Акциски план за имплементација на Стратегијата за борба против корупција: Овој акциски план ги дефинира конкретните активности и мерки за реализирање на стратегијата и е гаранција дека борбата против корупцијата ќе биде вклучена во сите области на општествениот живот.

Иако Македонија има усвоено бројни закони и постојат многу институции за борба против корупцијата, сепак постојат предизвици во нивната имплементација. Политичката волја и влијанието врз независноста на институциите се меѓу главните пречки за ефективна борба против корупцијата.

Потребно е да се подобри механизмот за надзор на работата на институциите и нивната отчетност пред јавноста. Ова ќе ги зголеми шансите за успешна борба против корупцијата и ќе ја зголеми довербата на граѓаните во институциите.

Борбата против корупцијата не може да биде успешна без образовни и превентивни активности. Вклучување на антикорупциска едукација во основните и средните училишта, како и зајакнување на свеста кај граѓаните за правото да пријавуваат корупција, е клучен чекор за долгосрочно намалување на корупцијата.

Законските и институционалните механизми во Република Северна Македонија имаат потенцијал да го намалат степенот на корупцијата, но нивната ефикасност зависи од нивната имплементација, од политичката волја и од активното учество на сите граѓани и институции. Со засилување на независноста на антикорупциските институции, зајакнување на транспарентноста и отчетноста во јавните процеси и образовни кампањи за подигање на свеста, Македонија може да се надева на значително намалување на корупцијата и поголема доверба на граѓаните во институциите.

Заеднички карактеристики на специјализираните антикорупциски тела се:

- формирани се врз основа на закон, на трајна основа;
- тие се јавни тела, јавни органи;
- независност;
- финансирани се од јавни средства, од државниот буџет;
- нивна основна одлика е меѓуинституционалната соработка;
- постои висок степен на специјализација на нивните кадри.

➢ Народен правобранител

Постапката пред Народниот правобранител не може да биде анонимна, односно потребно е да се познати податоците за поднесителот на пријавата, организацијата на која што се однесува како и докази за постоење на корупција. Доколку Народниот правобранител утврди постоење на корупција, може да поднесе барање за кривично гонење до јавниот обвинител.

➢ Невладини организации

Невладините организации им стојат на располагање на граѓаните за спречување на корупцијата. Тие нудат бесплатна правна помош, совети и заштита на човековите права.

Главни цели на НВО за борба против корупцијата се:

- Мониторинг и надзор – следат како функционираат институциите, трошењето на буџетот и работата на политичарите;

- Истражување и известување – подготвуваат анализи, истражувања и извештаи за состојбата со корупцијата;
- Јавни кампањи и едукација – ја подигаат свеста на грѓаните за штетите од корупцијата и нивните права;
- Правна поддршка и застапување – понекогаш нудат бесплатна правна помош на жртви на корупција;

Во Република Северна Македонија постојат неколку активні организации кои работат против корупцијата и за транспарентност:

- Транспарентност Интернешнл – Македонија;
- Центар за граѓански комуникации (ЦГК) – следи набавки и јавни трошења;
- Фондација отворено општество – Македонија (ФООМ) – поддржува иницијативи за добро владеење;
- Институт за демократија „Социетас Цивилис“ (ИДСЦС) – работи на демократија, владеење на правото и антикорупциски политики.

- **Медиуми**

Кога станува збор за медиумите кои имаат свој придонес кон спречување на корупцијата, може да се каже дека граѓанинот којшто има сознание дека постои корупција, може тоа да го каже на некој новинар, кој доколку е заинтересиран, ќе направи новинарска приказна којашто ќе биде објавена и достапна за јавноста.

Улога на медиумите во борба против корупцијата:

- Истражувачко новинарство – откривање на скандали, корупциски афери и злоупотреба на моќ, објавување на докази за незаконско функционирање, тајни договори и злоупотреба на јавни ресурси;
- Јавна контрола и транспарентност – преку медиумите, граѓаните добиваат увид во тоа како институциите ги трошат јавните пари;
- Едукација и информирање на граѓаните – објаснување на правата на граѓаните и механизмите за пријавување на корупција, како и подигање на свеста дека корупцијата не е „нормална состојба“, туку кривично дело;

- Формирање на јавен интерес – тие помагаат граѓаните да бараат праведност и одговорност;
- Онлајн-медиумите и социјалните мрежи – овозможуваат побрзо ширење на информации и вклучување на јавноста;
- Платформи за проверка на факти – спречуваат дезинформации кои можат да ја покријат корупцијата;

➢ ГРЕКО (GRECO) –Група на држави против корупцијата

Тоа е тело формирано во рамките на Советот на Европа, во 1999 година. Македонија е членка од 2000 година. Тоа е меѓувладина организација која има за цел да им помага на државите членки да се борат против корупцијата. ГРЕКО не е казнено тело и работи преку форма на евалуација, каде секоја земја добива извештај со конкретни забелешки и задачи.

Задачи на ГРЕКО:

- Следење на антикорупциските политики – проверува како државите ги применуваат стандардите на Советот на Европа за спречување на корупција.
- Препораки за реформи – дава конкретни насоки за подобрување на законите, институциите и практиките.
- Подобрување на соработката – поттикнува размена на искуства и добри практики меѓу земјите.

Македонија е предмет на повеќе рунди на евалуација. ГРЕКО дава забелешки за: транспарентност на финансирање на партиите, интегритет на судството и потреба од засилена независност на институциите против корупција.[12]

[12] GRECO – *Group of States against Corruption, Faith Evaluation Round – Second Compliance Report on North Macedonia*, Council of Europe, Strasbourg, 2024, https://www.coe.int/en/web/greco.

- **ООН (Обединети нации, United Nations – UN)**

Тоа е меѓународна организација основана во 1945 година со цел одржување мир, безбедност, човекови права и меѓународна соработка. ООН има значајна улога во борба против корупцијата преку меѓународни договори и иницијативи.

ООН и корупцијата:

- Конвенција на ООН против корупцијата (UNCAC, 2003) – Покрива превенција, криминализација, меѓународна соработка и враќање на нелегално стекнати средства.
- Глобален механизам за известување и мониторинг – ООН дава препораки за подобрување на законодавството и институционалните капацитети.
- Програми и иницијативи на УНДП и УН Оперативни тела – Обука на јавни службеници и создавање системи за транспарентност.
- Меѓународна соработка – ООН овозможува размена на искуства, техничка помош и координација меѓу земјите во гонењето на корупцијата. [13]

- **ОЕЦД (OECD) – Организација за економска соработка и развој**

Тоа е меѓународна организација со седиште во Париз. Основана е во 1961 година и обединува 38 држави – членки. Нејзина цел е да го промовира економскиот раст, стабилноста и подобрите политики за животот на луѓето.

Примарна цел на ОЕЦД е економски развој и има значајна улога во антикорупциискиот систем на глобално ниво. Инструменти и механизми на ОЕЦД:

- Конвенција на ОЕЦД против поткупување на странски јавни службеници (1997) – тоа е прв меѓународен правнообврзувачки

[13] Обединети нации, *Конвенција на Обединети нации против корупција (UNCAC),* Њујорк, 2003, https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html.

инструмент за декриминализирање на поткуп во меѓународни деловни трансакции.

- Работна група за поттикнување (OECD Working Group on Bribery) – следи како земјите ја применуваат Конвенцијата.

Македонија како земја кандидат за ЕУ е обврзана да ги применува стандардите на ОЕЦД во јавната администрација, финансии и транспарентноста. Преку програмата SIGMA, земјата добива конкретни препораки за реформи. [14]

7 ВЛИЈАНИЕ НА КОРУПЦИЈАТА ВРЗ ДОВЕРБАТА НА ГРАЃАНИТЕ

7.1 УЛОГАТА НА ТРАНСПАРЕНТНОСТА И ОТЧЕТНОСТА

Транспарентноста и отчетноста се основни принципи во борбата против корупцијата и за изградба на доверба во јавните институции. Тие се клучни алатки кои можат да го намалат просторот за коруптивни дејства и да го зајакнат легитимитетот на владините органи, што во крајна линија ќе доведе до поефикасно управување со јавните ресурси и ќе создаде јавна доверба во институциите.

Транспарентноста се однесува на слободен пристап до информации за јавните политики, одлуки и процеси на управување, што овозможува надзор и контрола од страна на јавноста, медиумите и цивилното општество. Транспарентноста ја намалува можноста за тајни коруптивни договори и злоупотреби на јавни ресурси.[15]

Отворени податоци и информации за буџетот, јавни набавки, платите на јавни службеници и процесите за донесување на одлуки овозможуваат јавноста и медиумите да следат и да известуваат за можни неправилности. Ова ги поставува

[14] ОЕЦД, *Антикорупциски трендови во Источна Европа и Централнна Азија,* јули 2025, https://www.oecd.org/en/publications/2025/07/anti-corruption-trends-in-eastern-europe-and-central-asia_5dcc6ada/full-report/component-3.html.

[15] „Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2023*, https://www.transparency.org

институциите под контрола на општеството и ги принудува да дејствуваат во интерес на јавноста.

Во области како што се јавните набавки, транспарентноста значи објавување на критериуми за избор и договори и решенија за доделување, што ја намалува можноста за коруптивни практики во овие процеси.

Јавните функционери треба редовно да ги објавуваат своите финансиски извештаи и имотни изјави. Ова обезбедува можност за идентификување на евентуални недоследности и прикриени интереси кои можат да водат до корупција.

Отчетноста се однесува на одговорноста на институциите и нивните претставници за нивните постапки, одлуки и резултати. Отчетноста го јакне јавниот надзор и гарантира дека оние кои ја злоупотребуваат својата позиција ќе се соочат со санкции.

Институциите мора да имаат внатрешни и надворешни механизми за надзор кои обезбедуваат редовно следење на нивните активности и имплементација на политиките. Ова вклучува ревизија на трошењето на јавните средства, следење на исполнувањето на законите и правилниците, како и откривање на евентуални злоупотреби.

Властите и јавните институции се обврзани редовно да изготвуваат и објавуваат извештаи за нивната работа. Тие треба да информираат за напредокот во спроведувањето на законите, стратегиите и антикорупциските мерки. Овие извештаи треба да бидат лесно достапни за јавноста, медиумите и граѓаните.

Јавноста мора да има механизми преку кои може да поднесе жалби, пријави за незаконски дејства и корупција. Кога ќе се утврдат злоупотреби, одговорните лица мора да бидат санкционирани, а јавноста треба да биде информирана за резултатите од истрагите.

Транспарентноста и отчетноста се тесно поврзани и едната ја засилува другата. Кога институциите обезбедуваат транспарентни информации и процеси, тие ја прават својата работа подложна на јавен надзор. Ова создава притисок за одговорност и побрзо откривање на коруптивни практики. Од друга страна, без отчетност,

транспарентноста нема да има вистински ефект, бидејќи институциите нема да бидат одговорни за своите дејства.

7.2 ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА ГРАЃАНИТЕ ЗА КОРУПЦИЈАТА

Перцепцијата на граѓаните за корупцијата игра клучна улога во разбирањето на нивниот однос со јавните институции и нивната доверба во системот. Како што граѓаните ја восприемаат корупцијата, така тие формираат ставови и мислења за ефикасноста на владините институции, правдата и правниот систем, што влијае на нивната поддршка за реформи и антикорупциски иницијативи.

Перцепцијата на граѓаните за корупцијата не секогаш се совпаѓа со реалната застапеност на коруптивните активности, но има големо влијание на општественото чувство за правда и доверба во институциите. Високата перцепција на корупцијата може да резултира во:

- Намалена доверба во институциите: Кога граѓаните веруваат дека корупцијата е широко распространета во јавниот сектор, нивната доверба во институциите, како што се судството, полицијата, здравството и образованието, значително опаѓа. Ова може да доведе до дестабилизација на институциите и нивна неспособност да функционираат во интерес на општеството;

- Отфрлање на антикорупциските напори: Ако граѓаните сметаат дека властите не се искрени во нивната борба против корупцијата или дека само симулираат напори, тие можат да станат апатични и да не веруваат во успехот на антикорупциските мерки;

- Поттикнување на коруптивни практики: Во средина каде што корупцијата е широко прифатена како нормална појава, граѓаните можат да се чувствуваат оправдани да учествуваат во коруптивни практики, бидејќи тие ќе ја видат како неизбежна или вообичаена состојба;

Фактори кои влијаат на перцепцијата за корупцијата се:

Најсилниот фактор кој влијае на перцепцијата на корупцијата се личните искуства на граѓаните со јавните институции. Ако граѓаните често се среќаваат со корупција во нивните секојдневни интеракции, како што се давате пари за услуги или решавање на правни проблеми, нивната перцепција за корупцијата ќе биде многу поголема.

Медиумите имаат важна улога во формирањето на јавното мислење за корупцијата. Честите извештаи за коруптивни скандали, кои вклучуваат високи функционери или големи институции, можат да ги засилат стереотипите за корупцијата и да создадат впечаток дека оваа појава е широко распространета.

Во општества каде што корупцијата е историски вградена во политичкиот и економскиот систем, постои тенденција за нормализирање на коруптивните практики. Во такви општества, перцепцијата за корупцијата може да биде помалку интензивна, бидејќи луѓето ја гледаат како дел од секојдневниот живот.

Перцепцијата за корупцијата може да варира во зависност од социоекономскиот статус на граѓаните. Помалку образованите и пониско платените граѓани можат да бидат помалку критични и да ја нормализираат корупцијата, додека повисоките социоекономски слоеви може да бидат повеќе свесни за нејзините негативни последици.

Во РС Македонија, истражувањата спроведени од разни институции, како што е *Транспаренси Интернешнл (*Transparency International*)* и **Антикорупциската комисија**, покажуваат дека перцепцијата за корупцијата е висока. Многу граѓани се уверени дека корупцијата е сериозен проблем во земјата и дека коруптивните практики се присутни во различни области, вклучувајќи ги јавните набавки, здравството, образованието и судството.

РС Македонија традиционално се наоѓа на ниски позиции според Индексот на перцепција на корупцијата на *Транспаренси Интернешнл (*Transparency International*)*, што укажува на висок степен на перцепција за корупцијата.

Истражувањата покажуваат дека голем број граѓани сметаат дека корупцијата е присутна во речиси сите јавни институции, а многумина веруваат дека корупцијата

не е доволно санкционирана. Ова создава чувство на безнадежност и недоверба во институциите.

Последици од негативната перцепција на корупцијата

Ако граѓаните веруваат дека корупцијата е широко распространета, тоа може да доведе до економски застој, бидејќи инвеститорите и бизнисите се повлекуваат од ризични средини.

Ниската доверба во институциите може да резултира во социјални немири и политички конфликти, особено кога граѓаните сметаат дека корупцијата е главна причина за нивната несреќа.

Перцепцијата за корупцијата ја поткопува легитимноста на институциите и ја намалува нивната способност да функционираат правилно, што ги прави поранливи на манипулации и злоупотреби.

Подобрување на перцепцијата на корупцијата

Кога институциите ќе се отворат за јавен надзор, ќе објавуваат редовни извештаи и ќе воведат антикорупциски мерки, довербата на граѓаните може да се подобри.

Подобрување на свеста за штетите од корупцијата преку образовни програми и кампањи може да ја променат перцепцијата на граѓаните и да ги мотивираат да се спротивстават на корупцијата.

Перцепцијата на граѓаните за корупцијата има централно место во формирањето на јавната слика за функционалноста и ефикасноста на институциите. Ако граѓаните не веруваат во правда и транспарентност на институциите, нивната апатија и негативен став кон системот можат да ја влошат ситуацијата. Затоа, борбата против корупцијата не е само законска, туку и психолошка и социјална, со цел да се воспостави доверба и чувство на сигурност кај граѓаните.

7.3 ПОСЛЕДИЦИ ВРЗ ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРОЦЕСИ И СОЦИЈАЛНАТА КОХЕЗИЈА

Корупцијата има сериозни и далекусежни последици не само на економијата и правосудството, туку и на демократските процеси и социјалната кохезија во едно општество. Кога корупцијата е присутна во значителна мера, таа го поткопува основниот кредибилитет на демократските институции и ја намалува нивната способност да ги исполнуваат своите обврски кон граѓаните. Истовремено, корупцијата ја намалува социјалната кохезија, создавајќи длабоки подели и нееднаквости во општеството.

Корупцијата може да доведе до тоа граѓаните да ја изгубат довербата во изборниот процес и политичките институции. Кога изборите се манипулирани или кога политичарите користат јавни ресурси за лични интереси, граѓаните ќе бидат помалку мотивирани да учествуваат во демократски процеси. Ако луѓето веруваат дека резултатите од изборите се предвидени однапред или дека политичката елита е заинтересирана само за личен профит, тоа може да доведе до политичка апатија и ниска излезност на изборите.

Во земји со висока застапеност на корупција, судскиот систем може да биде подложен на политички влијанија и коруптивни практики, што ја нарушува независноста на судството. Ова создава нерешени правни спорови, нетранспарентност и неправда, што ја ослабува демократијата. Лошото спроведување на законот и правдата резултира со чувство на безнадежност и недоверба во правниот систем.

Корупцијата може да создаде ситуација каде што политичките и економските елити се консолидираат и ги злоупотребуваат свои позиции за лична корист. Кога моќта е концентрирана во рацете на мала група луѓе, може да се нарушат принципите на поделба на властите и на контрола и баланс. Ова ја намалува ефективноста на демократските институции и го зголемува ризикот од авторитаризам и авторитарни практики.

Корупцијата има дистрибутивни ефекти на богатството и ресурсите во општеството. Кога властите злоупотребуваат јавни фондови или кога корупцијата ги фаворизира богатите и влијателни, социјалната нееднаквост се продлабочува. Најчесто, сиромашните слоеви на населението страдаат најмногу, бидејќи не можат

да се вклучат во коруптивни практики и се исклучени од пристапот до основни услуги и ресурси. Ова ги зголемува социјалните јазови и создава чувство на правична или економска изолација.

Корупцијата може да создаде длабоки подели помеѓу различни социјални групи. На пример, коруптивните практики може да фаворизираат одредени етнички, верски или политички групи, додека други се исфрлени настрана. Ова може да доведе до социјална фрагментација, каде што различни делови на општеството се чувствуваат исклучени и отуѓени. Кога една група има привилегии од корупцијата, додека другите се дискриминирани, се нарушува кохезија и чувство на солидарност меѓу граѓаните.

Ако корупцијата е широко распространета и ако граѓаните веруваат дека сите нивоа на власт се корумпирани, тоа може да создаде култура на недоверба. Луѓето може да се чувствуваат принудени да учествуваат во коруптивни практики за да добијат услуги или за да ги решат своите проблеми. Ова ги ослабува социјалните врски и ја поткопува моралната основа на општеството, создавајќи атмосфера каде што соработката и почитувањето на јавните правила стануваат се поретки.

Корупцијата ја прави економијата помалку ефикасна и го намалува потенцијалот за одговор на кризи. Ако јавните фондови се неправилно распределени и не се користат за нивната наменска намена, тоа може да го зголеми ризикот од економски колапс, што дополнително ги зголемува незадоволството и социјалните тензиции.

Длабоките социјални нееднаквости и политичката корупција можат да создадат плодна почва за насилни конфликти и протести. Граѓаните, кои чувствуваат дека не се третирани правично и дека нивните права се загрозени, може да побараат радикални решенија или да се вклучат во протестни активности кои можат да ескалираат во насилство.

Соочувањето со корупцијата не е само прашање на правни и политички мерки, туку и на културни и социјални промени. За да се зајакнат демократските процеси и да се поврати социјалната кохезија, потребни се:

- Засилени антикорупциски реформи: Воведувањето на посилни институционални механизми за откривање и санкционирање на

корупцијата е клучно. Зајакнување на независноста на судството, полицијата и антикорупциските агенции, како и создавање на транспарентни процеси за јавните набавки и вработувања, се основа за намалување на корупцијата.

- Градење на доверба во институциите: За да се поврати довербата на граѓаните, важно е власта да покажува одговорност и транспарентност во своето работење. Континуирано информирање на јавноста за напорите против корупцијата и одговорноста на политичките функционери помага во враќањето на довербата на граѓаните во институциите.

- Едукација и развој на граѓанската свест: Подигнувањето на јавната свест за штетите од корупцијата и едукацијата на новите генерации за значењето на транспарентноста и правдата во општеството е критично за долгороочен успех.

Корупцијата има сериозни и далекусежни последици врз демократските процеси и социјалната кохезија. Таа не само што ги поткопува основите на демократскиот систем, туку создава и длабоки социјални подели и нееднаквости. Борбата против корупцијата не е само задача на институциите, туку и на целото општество, кое мора да работи на создавање на праведен и инклузивен систем каде што сите граѓани имаат еднакви шанси и можности.

8 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

8.1 СПОРЕДБА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО СОСЕДНИТЕ ЗЕМЈИ

Корупцијата е еден од најзначајните предизвици со кои се соочуваат земјите во регионот на Западен Балкан. Иако ситуацијата варира меѓу различните земји, корупцијата често е системски присутна и ги поткопува институциите, демократските процеси и довербата на граѓаните. Следи анализа на состојбата со корупцијата во Република Северна Македонија во споредба со соседните земји: Србија, Албанија, Косово, Грција и Бугарија.

Примери на успешни практики

Естонија е еден од лидерите во транспарентноста, со својата дигитална платформа за јавни набавки и објавување на податоци за јавни финансии, што го намалила просторот за корупција во земјата.

Република Северна Македонија: Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) работи на подобрување на транспарентноста на институциите, а постојат и платформи кои овозможуваат јавноста да ги следи јавните набавки и буџетските трошоци. Меѓутоа, практичното спроведување на овие механизми и натаму претставува предизвик.

Предности од транспарентноста и отчетноста за борбата против корупцијата:

- Зголемена доверба на граѓаните: Јавноста има доверба во институциите кога има пристап до информации за нивното работење и кога тие се одговорни за своите дејства.
- Спречување на коруптивни практики: Транспарентните процеси ги намалуваат можностите за тајни договори и злоупотреба на јавни ресурси.
- Ефективно користење на јавните ресурси: Отчетноста ја обезбедува ефикасноста на јавните политики и програми, намалувајќи ја неефикасноста и несоодветното користење на средствата.

Транспарентноста и отчетноста се клучни за борбата против корупцијата. Кога јавните институции ќе обезбедат слободен пристап до информации и кога ќе бидат одговорни за своите постапки, тоа создава механизми за надзор и контролирање на нивната работа. За да се постигне долгорочен успех во борбата против корупцијата, транспарентноста и отчетноста треба да бидат интегрирани во сите аспекти на управувањето со јавните ресурси и одговорноста на јавните функционери.

8.1.1 РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во Република Северна Македонија, корупцијата е еден од најголемите предизвици за демократскиот развој. Според **Индексот на перцепција на корупцијата (CPI)** на Трансперенси Интернешнл (Transparency International):

- Република Северна Македонија се рангира како држава со висок ризик од корупција, со резултати под просекот на ЕУ.
- Најпогодени сектори се: судството, полицијата, здравството и јавната администрација. Особено е загрижувачка корупцијата во јавните набавки и партиската контрола врз институциите.

Главни проблеми:

- Политичко влијание врз судските одлуки.
- Недостаток на транспарентност во јавните набавки.
- Слаба имплементација на антикорупциските реформи.

8.1.2 РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Република Србија се соочува со слични предизвици како Република Северна Македонија, но корупцијата е уште повеќе системска. Главни карактеристики:

- Политичко влијание врз судството и медиумите.
- Високо ниво на корупција во јавните набавки и градежниот сектор.
- Слаб институционален капацитет за гонење на високопрофилни случаи.

Според *Транспаренси Интернешнл* (Transparency International):

- Република Србија има сличен индекс како Република Северна Македонија, што укажува на широко распространета корупција.

Со законот за спречување на корупцијата во Република Србија, се уредува правната положба, надлежноста, орранизацијата и работата на Агенцијата за спречување на корупцијата.

Агенцијата за спречување на корупција е самостоен и независен државен орган, кој за извршената работа од своја надлежност, одговара пред Народното собрание. Исто така, Агенцијата има својство на правно лице.

Надлежности на Агенцијата:

1. Го надгледува спроведувањето на стратешките документи, доставува Извештај до Народното собрание за нивното спроведување, заедно со препораки за акција;

2. Усвојува општи акти;

3. Започнува и води постапка во која се одлучува за постоење на прекршоци од овој закон и наметнува мерки во согласност со овој закон;

4. Решава конфликт на интереси;

5. Извршува задачи во согласност со законот со кој се регулира лобирањето;

6. Поднесува кривични пријави, барања за започнување на постапка за помали прекршоци, како и постапка и иницијатива за иницирање дисциплинска постапка;

7. Го води и објавува регистарот на јавни службеници и регистарот на имот и приходот на јавните службеници во согласност со овој закон;

8. Чува податоци од евиденцијата утврдена со овој закон;

9. Чува акти по петиции на физички и правни лица;

10. Дава мислења за примената на овој закон по сопствена иницијатива или по барање на физички или правни лица и зазема позиции од важност за примената на овој закон;

11. Иницира усвојување или измена на прописи, дава мислења за проценката на ризикот од корупција во нацрт-законите во областите кои се особено ризични за појава на корупција и мислења за нацрт - закони за регулирање на прописите..Таа е опфатена со ратификувани меѓународни договори во областа на превенцијата и борбата против корупцијата;

12. Ја истражува состојбата на корупцијата, ги анализира ризиците од корупција и подготвува извештаи со препораки за елиминирање на ризиците;

13. Го надгледува усвојувањето и спроведувањето на плановите за интегритет;

14. Усвојува програма за обука и инструкции за обука во областа на превенцијата – корупција и следење на спроведувањето на обука кај јавните власти;

15. Извршува задачи на меѓународна соработка во областа на превенцијата на корупцијата;

16. Извршува други задачи утврдени со закон;[16]

8.1.3 РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА

Република Албанија е една од земјите во регионот со сериозен проблем со корупцијата, но покажува одреден напредок:

- Силни реформи во правосудството со поддршка на ЕУ, вклучувајќи процеси на проверка (vetting) на судиите и обвинителите;
- Сепак, високото ниво на корупција во полицијата, јавната администрација и здравството останува значајна пречка;

Индексот на корупција на Албанија е нешто полош од оној на Република Северна Македонија, но реформите се забележани како позитивен чекор.

Албанија постигнува напредок во борбата против корупцијата преку работата на Специјаланата структура против корупцијата и организираниот криминал (SPAK). Во 2024 година SPAK се здоби со доверба на јавноста, со гонење на високи

[16] ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ КОРУПЦИЈЕ – ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ, АГЕНЦИЈА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ КОРУПЦИЈЕ, 1630-19.pdf

функционери вклучувајќи поранешни министри, членови на Парламентот и градоначалници.

Албанските граѓани ја рангираат корупцијата како втор најважен проблем со кој се соочуваат во нивната земја, по невработеноста. Според тоа, 28,3 % од албанските државјани биле изложени – директно или преку член на семејството, на искуство со поткуп со јавен службеник. Постојат разлики во распространетоста на митото во урбаните (17,7%) и руралните области (20,9%). Стапката на распространетост на митото е 21,3% кај албанските жени, за разлика од 17% кај албанските мажи.

Во 2006 година, Република Албанија, исто така, стана потписник на Конвенцијата на Обединетите нации против корупција (UNCAC). Една од целите на овој механизам е да се охрабри националниот процес кон антикорупциски реформи. Правната рамка на националното законодавство за борба против корупцијата е инкорпорирана во постоечкото кривично законодавство. Кривичниот законик ги криминализира главните форми на корупција, а Законот за кривична постапка вклучува специјални истражни мерки за борба против корупцијата.

Во 2008 година беше усвоена Стратегија за борба против корупцијата и акциони планови за спроведување на Стратегијата кои се подготвуваат секоја година. Сите релевантни активности се координирани од страна на Одделот за внатрешна администрација, Контрола и антикорупција (DIACA), која исто така врши внатрешни контроли на сите административни тела. Меѓу политиките воведени за спречување на корупцијата, важно е да се спомене Законот за декларација и ревизија на средствата на државните службеници и Законот за спречување на конфликти од интерес додека се занимава со јавна работа.[17]

8.1.4 РЕПУБЛИКА КОСОВО

Република Косово, како најмлада држава во регионот, исто така се соочува со високо ниво на корупција:

[17] Corruption in Albania: BRIBERY AS EXPERIENCED BY THE POPULATION, Microsoft Word - Albania corruption report_FINAL2.doc

- Главни области: јавна администрација, судство и јавни набавки;
- Иако постои политичка волја за борба против корупцијата, слабите институции и партиската контрола се значителен проблем;

Индексот на корупција на Република Косово е сличен со Република Северна Македонија, но реформите за транспарентност и дигитализација започнуваат да носат резултати.

Со Законот за спречување на корупцијата во Косово, се дефинира статусот и одговорностите на Агенцијата за борба против корупцијата во областа на борба против корупцијата и спречување на корупцијата, особено во областа на пријавувањето, откривањето и истрагата за корупција.

Агенцијата е независно и специјализирано тело за спроведување на државните политики за борба против корупцијата во Република Косово. По предлог на Агенцијата, Собранието на Република Косово го одобрува годишниот буџет на Агенцијата, со кој таа одлучува независно за неговата употреба.

Агенцијата ги има следниве овластувања:

- Иницира и развива постапка за откривање и прелиминарна истрага на корупцијата, следи кривични пријави за случаи на сомневање за корупција во надлежното Јавно обвинителство и ситуации да не се спроведе кривична постапка за истиот случај;
- Соработува со локални, странски и меѓународни институции кои имаат за своја мисија спречување и борба против корупцијата;
- Во соработка со Комисијата, Владата и други институции и организации изготвува нацрти за стратегија за борба против корупцијата и акционен план;
- Го следи и надгледува спроведувањето на Стратегијата за борба против корупцијата;
- Ги надгледува и спречува случаите на конфликт на интереси и ги презема мерките предвидени со специјален закон;

- Ги надгледува средствата на високите јавни службеници и други лица, како што е предвидено со закон;
- Соработува со надлежните институции на Република Косово за спречување на обврски кои произлегуваат од меѓународните антикорупциски акти и дава препораки за исполнување на нивните обврски;
- Извршува други работи утврдени со закон.[18]

8.1.5 РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА

Како членка на ЕУ, Република Грција е пософистицирана во борбата против корупцијата, но сепак се соочува со значајни предизвици:

- Главни проблеми: корупција во јавната администрација, здравството и инфраструктурните проекти;
- ЕУ има значителна улога во подобрување на транспарентноста, особено преку регулации за јавни набавки;

Во споредба со Република Северна Македонија, Република Грција има подобар индекс на корупција, но останува ранлива во одредени сектори.

Корупцијата во Грција се манифестира во различни форми, како што се:

- Мито на државни службеници;
- Перење пари;
- Заштита од кривично гонење на лица вклучени во нелегални активности;
- Експлоатација на јавното богатство или моќ за лична добивка.

[18] PËR AGJENCINË KUNDËR KORRUPSIONIT, Kuvendi i Republikës së Kosovës, (Microsoft Word - T-Ligji p\353r Agjencin\353 kund\353r korrupsionit-shqip lek.21.01.20.doc).

Важно е да се спомене и основањето на Националната агенција за транспарентсност (НРА) во 2014 година, која е одговорна за координирање на напорите за спречување и борба против корупцијата, усвојувањето на Закон 4254/2014 кој обезбедува заштита на оние кои пријавуваат случаи на корупција и зајакнување на механизмите за контрола на државата, со цел спречување на корупцијата.

Независноста на механизмите за контрола е од суштинско значење за ефективна борба против корупцијата. Механизмите за контрола мора да бидат во можност да вршат контроли без да бидат под влијание на извршни или други фактори.

Транспарентноста во функционирањето на јавниот сектор е од суштинско значење за спречување на корупцијата. Граѓаните мора да имаат пристап до информации за функционирањето на јавниот сектор, така што тие мора да ги контролираат активностите на државните службеници. Со цел да се подобри транспарентноста во работењето на јавниот сектор во Грција, потребно е:

- Воспоставување на правила кои бараат отворање на информации за функционирањето на јавниот сектор;
- Развој на електронски системи кои го олеснуваат откривањто на постоење на корупција;
- Создавање механизми кои ќе им овозможат на граѓаните да поднесуваат жалби за корупција.

8.1.6 РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА

Република Бугарија е земја членка на ЕУ со најлоши резултати во борбата против корупцијата:

- Најголеми предизвици: судството, јавната администрација и медиумите;
- Недостаток на транспарентност и неефикасност на антикорупциските тела;
- Значајно влијание на олигархијата и политичките елити;

Република Бугарија има полош индекс на корупција во споредба со Северна Македонија, што е невообичаено за членка на ЕУ.

Со Законот за спречување на корупција во Република Бугарија се регулираат:

- Мерки за спротиставување на актите на корупција од страна на лицата кои имаат јавна функција;
- Условите и постапката за воспоставување на конфликт на интереси;
- Условите и постапката за утврдување на несовпаѓање во декларираниот имот од страна на лицата кои имаат јавна функција;
- Статусот и функциите на Комисијата за борба против корупцијата;
- Интеракција на Комисијата за борба против корупцијата со другите државни органи и меѓународна соработка;

Законот има за цел да ги заштити интересите на општеството преку:

1. Ефективна борба против корупцијата.
2. Создавање гаранции дека лицата кои имаат јавна функција ги извршуваат своите овластувања или должности чесно и со интегритет во согласност со Уставот и законите на земјата.

Комисијата за борба против корупцијата е тело за спречување и спротиставување на корупцијата и воспоставување на конфликт на интереси во смисла на овој закон. Таа е независно специјализирано постојано државно тело за спречување и спротиставување на корупцијата. Комисијата е правно лице, со седиште во Софија. Буџетот на Комисијата е составен, имплементиран и известен во согласност со Законот за јавни функции. [19]

Споредба

[19] **ЗАКОН ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА КОРУПЦИЯТА, Глава първа. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ, КОМИСИЯ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА КОРУПЦИЯТА,** Lex.bg - Закони, правилници, конституция, кодекси, държавен вестник, правилници по прилагане

Сличности:

- Сите земји се соочуваат со корупција во судството, јавната администрација и јавните набавки;
- Политичкото влијание врз институциите е присутно во сите земји, особено во оние кои не се членки на ЕУ;

Разлики:

- Северна Македонија е на слично ниво со Србија и Косово, но покажува побавен напредок во споредба со Албанија;
- Бугарија, иако членка на ЕУ, се соочува со слични предизвици како земјите од Западен Балкан;
- Грција има подобар индекс на корупција, но останува ранлива во специфични области;

Успешни примери:

- Албанија и Грција се издвојуваат со напори за реформи и може да послужат како пример за Северна Македонија;

За да се намали корупцијата, земјите од регионот мора да ја засилат транспарентноста, да ги зајакнат институциите и да обезбедат независност на судството и медиумите.

8.2 УСПЕШНИ МЕЃУНАРОДНИ ПРАКТИКИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КОРУПЦИЈА

Борбата против корупцијата е глобален предизвик кој бара иновативни и ефективни решенија. Некои земји имаат развиено успешни стратегии и практики кои можат да послужат како примери за останатите. Во продолжение се наведени неколку успешни меѓународни практики кои можат да бидат применливи и за Република Северна Македонија.

- **Северна Европа: Скандинавскиот модел**

Скандинавските земји, како што се Данска, Норвешка и Финска, се меѓу најмалку корумпираните земји во светот според Индексот на перцепција на корупцијата (CPI).

Клучни фактори за нивниот успех:

- Силни институции: Нивните јавни институции се транспарентни, ефикасни и отпорни на политичко влијание;
- Отворена влада: Пристапот до информации е загарантиран и транспарентноста е централен принцип во работењето на институциите;
- Образование и етика: Голем акцент се става на етичките стандарди, граѓанското образование и културата на доверба;[20]

- **Сингапур: Строг пристап и интегритет**

Сингапур е еден од најуспешните примери за справување со корупцијата, благодарение на комбинацијата на строги закони и ефективна примена. Клучни елементи:

- **Силни антикорупциски тела**: Комисијата за спречување на корупцијата (CPIB) има независност, ресурси и авторитет за истрага и казнување;
- **Високи казни**: Законите за корупција предвидуваат строги казни, кои служат како фактор за одвраќање од коруптивни активности;
- **Меритократски систем**: Вработувањето и унапредувањето се засноваат на заслуги, а не на политички или други влијанија;

- **Хонг Конг: Независност на антикорупциските тела**

[20] Rothstein, Bo. *The Quality of Goverment: Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective.* University of Chicago Press, 2011, стр. 58-65.

Хонг Конг воведе една од најуспешните стратегии преку воспоставување на **Независната комисија за борба против корупцијата (ICAC)**. Клучни аспекти:

Трите главни столбови:

1. Истражување на коруптивни случаи;
2. Превенција преку реформи во институциите;
3. Образование и јавна свест за корупцијата;

Јавна доверба: Комисијата активно ги вклучува граѓаните преку транспарентност и ефикасност;

- **Грузија: Брзи и драстични реформи;**

Грузија спроведе радикални антикорупциски реформи, особено по 2004 година, што значително го намали нивото на корупција. Клучни чекори:

- **Реформи во полицијата**: Масовно отпуштање на корумпираните полицајци и регрутирање на нов кадар врз основа на заслуги.
- **Е-држава**: Воведување на дигитални платформи за јавни услуги, со што се намали контактот граѓанин-чиновник и се елиминираа можностите за мито.
- **Нулта толеранција за корупцијата**: Строга примена на законите и јасна порака дека корупцијата нема да се толерира.

- **Нов Зеланд: Силна правна рамка и етика**

Нов Зеланд постојано е рангиран како една од најмалку корумпираните земји. Клучни стратегии:

- **Интегритет во јавниот сектор**: Постоење на високи стандарди за етика и одговорност кај јавните службеници;

- **Активна вклученост на граѓаните**: Граѓаните имаат право на пристап до информации, а владините процеси се целосно транспарентни;

- **Силна правна рамка**: Законите за борба против корупцијата се јасни, а нивната имплементација е ригорозна;

- **Естонија: Дигитализација како алатка**

Естонија е глобален лидер во употребата на дигитални технологии за намалување на корупцијата.
Главни мерки:

- **Електронско владеење**: Речиси сите јавни услуги се достапни преку онлајн-платформи, што значително ја намалува потребата за физички контакт и можностите за корупција;

- **Транспарентност**: Пристапот до податоци за владините активности е отворен за сите граѓани;

- **Култура на доверба**: Високото ниво на доверба меѓу граѓаните и институциите дополнително ја зајакнува борбата против корупцијата;

Успешните меѓународни практики покажуваат дека борбата против корупцијата бара:

1. **Независност на институциите**: Телата за борба против корупцијата мора да бидат ослободени од политички влијанија;

2. **Дигитализација**: Употребата на технологијата ја намалува можноста за коруптивни практики;

3. **Јасни и строги закони**: Законската рамка мора да биде јасна, со строга примена на санкции;

4. **Јавна свест и едукација**: Информираноста на граѓаните е клучна за превенција на корупцијата;

5. **Интегритет и транспарентност**: Високите етички стандарди се неопходни за изградба на доверба;

Примената на овие практики може значително да ја подобри ситуацијата со корупцијата во Република Северна Македонија.

9 ПРЕДЛОГ МЕРКИ И РЕШЕНИЈА

9.1 ЈАКНЕЊЕ НА ИНТЕГРИТЕТОТ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ

Јакнењето на интегритетот во институциите е процес кој бара системски и постојан напор, но е неопходен за зајакнување на довербата на граѓаните. Преку транспарентност, отчетност, ефикасност и професионалност, јавните институции можат да се трансформираат во двигатели на позитивни промени во општеството.

Јакнењето на интегритетот во институциите претставува суштински елемент во борбата против корупцијата и во создавањето на доверливи и ефикасни јавни служби. Интегритетот, како збир на етички принципи и професионални стандарди, игра клучна улога во спречувањето на злоупотребите на моќта, фаворизмот и недозволените дејствија. За да се постигне вистинско јакнење на институционалниот интегритет, потребно е да се применат координирани и системски мерки насочени кон различни аспекти на институционалното работење.[21]

Првиот чекор е развивање и спроведување на јасни и транспарентни политики кои го регулираат однесувањето на јавните службеници. Овие политики треба да бидат утврдени во соодветни кодекси на етика кои ќе служат како рамка за правилно и правично постапување. Кодексите на етика треба да вклучуваат конкретни насоки за идентификување и справување со потенцијалните конфликти на интереси, како и за пријавување на коруптивни активности. За да бидат ефективни, овие документи мора редовно да се ажурираат и да се промовираат преку обуки и информативни кампањи.

[21] Државна комисија за спречување на корупцијата, „Национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси 2021-2025“, https://dksk.mk , пристапно на 4 јуни 2025.

Јакнењето на интегритетот исто така подразбира и спроведување на механизми за надзор и контрола, кои ќе овозможат проактивно следење на работата на институциите. Внатрешната ревизија и независните тела за мониторинг треба да бидат овластени да вршат детални проверки на процедурите, на јавните набавки, на буџетските трошења и другите аспекти на работењето. Покрај тоа, треба да се обезбеди заштита за укажувачите (whistleblowers) кои ќе можат без страв да пријавуваат неправилности и злоупотреби.

Едукацијата на јавните службеници е од витално значење за јакнење на интегритетот. Континуираните програми за обука треба да ги опфатат темите како етичко лидерство, препознавање на коруптивни ризици и спроведување на транспарентни процедури. Овие обуки треба да бидат интерактивни и практично ориентирани, со примери од реални ситуации, што ќе овозможи подобро разбирање на важноста на интегритетот во секојдневното работење.

Еден од најголемите предизвици во јакнењето на интегритетот е создавањето на култура на одговорност и транспарентност. За да се постигне ова, раководните лица во институциите мора да служат како пример за своите подредени, демонстрирајќи високо ниво на етичко однесување. Ова ќе придонесе за градење на доверба и ќе поттикне другите да ги следат истите стандарди. Дополнително, институциите треба редовно да ја објавуваат својата работа преку транспарентни извештаи и јавни презентации, што ќе им овозможи на граѓаните и на организациите да ја следат и оценуваат нивната ефективност.

Клучен аспект на јакнењето на интегритетот е зголемувањето на соработката помеѓу институциите и граѓанскиот сектор. Невладините организации, медиумите и граѓанските иницијативи можат да играат важна улога во откривањето на коруптивните практики, промовирањето на доброто управување и создавањето на јавен притисок за одговорност. Институциите треба да ги охрабруваат и поддржуваат овие иницијативи преку активна комуникација и споделување на релевантни информации.

На крајот, за да се осигура долгорочен успех, потребно е редовно оценување на напредокот во јакнењето на интегритетот. Ова подразбира собирање и анализа на податоци за ефектите од применетите мерки, како и прилагодување на стратегиите во

согласност со утврдените недостатоци. Преку ваков систематски пристап, институциите можат да изградат основа за поодговорно, транспарентно и ефикасно работење, што ќе придонесе за зголемување на довербата на граѓаните и за зајакнување на демократските процеси.

9.2 ЕДУКАЦИЈА И СВЕСТ КАЈ ЈАВНОСТА

Едукацијата и подигањето на свеста кај јавноста се клучни аспекти во борбата против корупцијата. Граѓаните, како носители на општествените процеси, мора да бидат свесни за негативните последици од корупцијата и да знаат како да ја препознаат, спречат и пријават. Овој процес бара долгорочен пристап кој вклучува системски мерки и активности на повеќе нивоа.

Прво, образовниот систем треба да игра централна улога во создавањето на етички освестени граѓани. Воведувањето на едукативни програми за етика, граѓанско образование и доброто управување во наставните планови може да има значителен импакт. Од најрана возраст, децата и младите треба да бидат запознати со основните принципи на транспарентност, одговорност и интегритет. Преку интерактивни методи на учење, како што се симулации, дебати и практични проекти, учениците и студентите можат да научат како да идентификуваат коруптивни практики и да развијат чувство за лична и општествена одговорност.

Покрај формалното образование, јавните кампањи се моќен инструмент за подигнување на свеста. Кампањите треба да бидат добро осмислени, користејќи јасни и разбирливи пораки кои ќе ги истакнат штетните последици од корупцијата врз економијата, социјалната правда и довербата во институциите. Социјалните медиуми, телевизијата, радиото и рекламните табли се ефективни канали за допирање до различни целни групи. Визуелните приказни, сведоштвата на жртви на корупција и податоците за финансиската и социјалната цена на корупцијата можат да остават силен впечаток врз јавноста.

Едукацијата и подигањето на свеста треба да бидат насочени и кон специфични професионални групи. На пример, новинарите можат да бидат обучувани за истражувачко новинарство и методи за откривање на корупцијата, додека јавните службеници треба да се запознаат со механизмите за пријавување и справување со

коруптивни активности во нивните институции. Овие обуки треба да се спроведуваат редовно и да бидат поддржани од домашни и меѓународни организации кои се занимаваат со борбата против корупцијата.

Еден важен аспект е создавањето на култура на нетолеранција на корупцијата. За да се постигне ова, граѓаните мора да разберат дека и мали акти на корупција, како што се мито или злоупотреба на јавни ресурси, имаат долгорочни негативни ефекти. Преку промоција на позитивни примери, како што се успешни случаи на разобличување на корупцијата и санкционирање на одговорните, може да се поттикне чувство на граѓанска одговорност и доверба во системот.

Заедницата игра значајна улога во подигањето на свеста. Локалните иницијативи, како што се дискусии, работилници и граѓански форуми, можат да ги поттикнат граѓаните да размислуваат критички за корупцијата и да пронајдат начини за колективно справување со неа. Здруженијата на граѓани, невладините организации и верските заедници можат да бидат партнери во овој процес, обезбедувајќи поддршка за насочување кон позитивни промени.

На крај, за ефективност на подигањето на свеста и едукацијата, неопходно е да се воспостави доверба меѓу граѓаните и институциите. Тоа значи дека граѓаните треба да бидат уверени дека нивните обиди за пријавување на корупцијата ќе бидат третирани сериозно и дека системот ќе одговори соодветно. Само преку интегриран пристап кој ги опфаќа сите нивоа на општеството, можеме да изградиме јавност која ќе биде свесна за корупцијата и активно ќе се вклучи во борбата против неа.

Едукацијата и подигнувањето на свеста се долгорочен процес кој ја трансформира културата и перцепцијата на јавноста за корупцијата. Со комбинирање на формалната едукација, јавните кампањи и ангажманот на граѓанското општество, може да се создаде општество кое активно се спротивставува на корупцијата и ги поддржува вредностите на транспарентност и интегритет.

9.3 ПОДОБРУВАЊЕ НА ПРАВНИТЕ РАМКИ И НИВНА ПРИМЕНА

Ефективната борба против корупцијата бара цврста и добро осмислена правна рамка, како и нејзина доследна примена. Иако Република Северна Македонија има воспоставено основни законски механизми за справување со корупцијата, постојат

бројни предизвици поврзани со нивното имплементирање. Подобрувањето на правната рамка и нејзината примена е од суштинско значење за јакнење на довербата на граѓаните во институциите и за создавање на општество ослободено од коруптивни практики.

Подобрувањето на правните рамки и нивната ефективна примена се суштински аспекти за успешно справување со корупцијата. Системот на закони и регулативи треба да биде јасен, сеопфатен и применлив во пракса, со што ќе се овозможи идентификување, спречување и санкционирање на коруптивните активности. Една од главните пречки во оваа област е несоодветната хармонизација меѓу законите, нивната имплементација и нивната примена, што создава простор за правна несигурност и можности за злоупотреби.

Првиот чекор кон подобрување на правните рамки е редовно ажурирање на постојните закони за борба против корупцијата, со цел тие да бидат усогласени со најдобрите меѓународни стандарди и практики. Потребно е јасно дефинирање на коруптивните дејства во законодавството, вклучително и подзаконските акти, како и поставување на строги, но правично избалансирани санкции за прекршителите. Освен казнените одредби, важно е да се предвидат и превентивни механизми, како што се задолжителни проверки на имотната состојба на јавните службеници, процедури за транспарентно пријавување на корупцијата и заштита на пријавувачите.

Во контекст на примена на законите, неопходно е да се обезбеди доволно кадровски и финансиски ресурси за институциите задолжени за борба против корупцијата. Овие институции, како што се обвинителствата, судовите и антикорупциските тела, мора да бидат независни од политички влијанија и опремени со модерна технологија за истражување и следење на коруптивните случаи. Важно е и спроведувањето на специјализирани обуки за правосудните и другите релевантни органи, со цел подобрување на нивната експертиза и капацитет за справување со комплексните коруптивни шеми.

Примената на законите во пракса бара системска контрола и мониторинг на нивното спроведување. Една од слабостите во многу земји, вклучително и Република Северна Македонија, е недостатокот на ефикасност во процесуирањето на коруптивните случаи, што ја поткопува довербата на јавноста. Затоа, потребно е

воспоставување на јасни индикатори за мерење на успешноста на институциите во борбата против корупцијата, како и создавање механизми за отчетност.

Транспарентноста во законодавниот процес е исто така клучен елемент. Граѓаните и граѓанските организации треба да бидат вклучени во дискусиите и ревизиите на законите, со што ќе се поттикне поширока поддршка за мерките и ќе се минимизираат ризиците од корупција во самиот процес на креирање на политики. Ова може да се постигне преку јавни консултации, објавување на предлог-закони за јавна расправа и промовирање на иницијативи за поголема транспарентност во институционалното работење.

Конечно, за да се осигура долгорочен успех, потребна е координација меѓу сите релевантни субјекти – владините институции, невладините организации, медиумите и меѓународните партнери. Само преку синхронизирани напори и јасна посветеност кон владеењето на правото, може да се постигнат значајни резултати во намалувањето на корупцијата и зајакнувањето на довербата во правниот систем.

Подобрувањето на правната рамка и нејзината примена е фундаментален чекор за ефикасна борба против корупцијата. Само преку јакнење на правосудниот систем, обезбедување на транспарентност и интегритет во институциите, и воведување на ригорозни превентивни мерки, може да се постигнат долгорочни позитивни резултати. Заедничкиот ангажман на институциите, граѓаните и меѓународните партнери е неопходен за успешно справување со овој сериозен општествен проблем.

10 ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА КОРУПЦИЈА ПРЕКУ АНКЕТНИ ПРАШАЛНИЦИ

Цел на истражувањето

Целта на ова истражување е да се утврди степенот на распространетост на корупцијата во Македонија, како и да се процени перцепцијата на граѓаните и јавните службеници за ефективноста на институциите за борба против корупција. Анкетните прашалници ќе обезбедат податоци кои ќе помогнат во разбирањето на тоа колку често се случуваат коруптивни практики и кои се најчестите форми на корупција во јавниот сектор. Истражувањето има за цел и да анализира како граѓаните ја

доживуваат корупцијата, колку имаат доверба во механизмите за спречување и казнување, како и кои мерки би биле најефективни за подобрување на превенцијата и намалување на коруптивните практики.

Методологија

Истражувањето ќе се спроведе преку **анкета** која ќе биде насочена кон два основни сегмента:

1. **Граѓани** – се испитува нивната перцепција за корупцијата и искуства со неа.
2. **Јавни службеници** – се испитуваат ставовите и праксата на јавните служби и нивните искуства со корупција на нивните работни места.

Дизајн на анкета

Анкетата ќе се состои од различни типови на прашања, како што се **отворени прашања**, **прашања со избор на повеќе одговори** и **рангирање**. Прашалникот ќе се дистрибуира преку интернет и лични интервјуа. Клучни прашања вклучуваат:

Резултати од спроведеното истражување и анкети

За потребите на ова истражување, беа спроведени анкети на два типа на испитаници:

1. **Граѓани**: Анкета беше дистрибуирана на 50 граѓани од различни општини во РС Македонија, со цел да се добијат информации за нивната перцепција на корупцијата, искуства со неа, како и ставови за борбата против неа.
2. **Јавни службеници**: Анкета беше спроведена со 50 јавни службеници од различни институции, вклучувајќи министерства, судови и локални власти, за да се истражи нивната перцепција за корупцијата во нивниот сектор и искуства од работата.

Задачи на истражувањето:

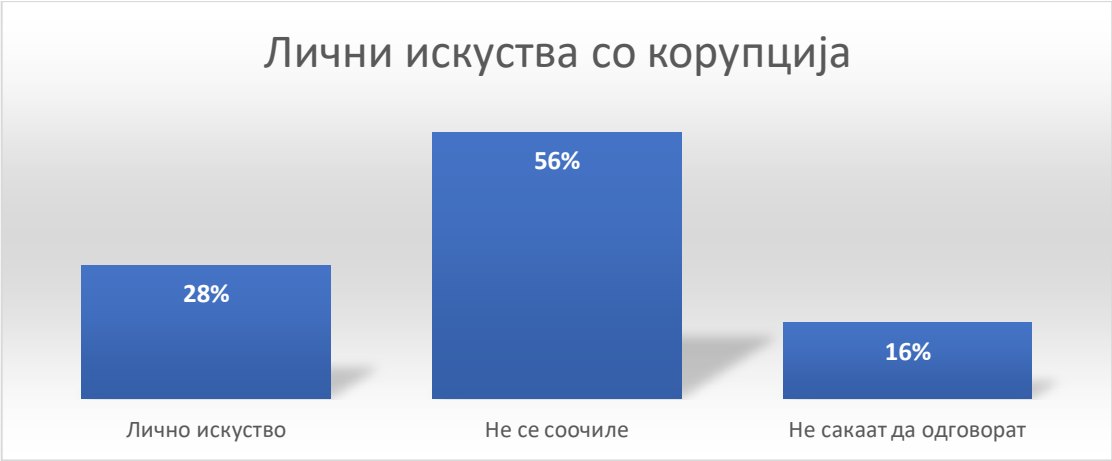
1. Да се истражи перцепцијата на граѓаните за распространетоста на корупцијата во јавните институции.
2. Да се испита довербата на граѓаните во постојните механизми за превенција и санкционирање на корупцијата.

3. Да се испитаат ставовите и перцепциите на јавните службеници за распространетоста на корупцијата во институциите во кои работат.
4. Да се идентификуваат најчестите облици на коруптивни практики со кои јавните службеници се среќаваат во секојдневното работење.
5. Да се анализира нивото на свесност и познавање на законските механизми за превенција и пријавување на корупција.

И граѓаните и јавните службеници како испитаници за ова истражување беа доброволно анкетирани. Овој број на испитаници овозможи добивање релевантни податоци за анализа. Бројот на испитаници е реален и се однесува на сите кои беа вклучени во моето истражување, со цел да добијам повеќе информации за корупцијата во нашата држава.

10.1.1 Резултати од анкета на граѓани

22

[22] Авторска анкета спроведена во март 2025, како дел од теренско истражување во рамките на магистерскиот труд.

10.1.2 Резултати од анкета за јавни службеници

23

[23] Авторска анкета спроведена во март 2025, во подрачјето на Прилеп и Крушево.

10.2 Заклучоци од резултатите

1. **Корупцијата е широко распространета**: И одговорите од граѓаните, и одговорите од јавните службеници потврдуваат дека корупцијата продолжува да биде сериозен проблем во Македонија. Дури иако има значителен број на луѓе кои не се сретнале со корупција, мнозинството веруваат дека таа е широко распространета и влијае на функционирањето на институциите.

2. **Ниска доверба во институциите за спречување на корупција**: Голем број од граѓаните и јавните службеници сметаат дека постојните институции за борба против корупцијата не се доволно ефикасни. Многу од нив не знаат каде да пријават случаи на корупција или не веруваат дека тие ќе доведат до какви било последици.

3. **Недостаток на ресурси и обука**: Меѓу најчестите препреки за успешна борба против корупцијата се недостаток на ресурси и обуки за јавните службеници, како и недоволна политичка волја за спроведување на потребните реформи.

4. **Предлози за подобрување**: Препораките од испитаниците вклучуваат зголемување на платите, подобрување на обуките за јавните службеници, како и појаснување и зајакнување на постоечките механизми за пријавување на корупција.

Ова истражување дава важни информации за тековната состојба на корупцијата и укажува на важноста на промена на стратегиите за борба против корупција во Македонија.

Пример на прашања за граѓани:

1. **Дали сте биле сведоци на корупција во јавниот сектор во последните 12 месеци?**
    - Да
    - Не
    - Не сум сигурен/на

Ова прашање се поставува за да се утврди колку често граѓаните се среќаваат со коруптивни практики во секојдневниот живот. Со добиените одговори се гледа колку корупцијата е висока, што укажува на значително ниво на незадоволство, потреба од превентивни мерки и потребата од засилена контрола.

2. **Колку често сметате дека корупцијата влијае на ефикасноста на јавните услуги?**

    - Многу често
    - Често
    - Ретко
    - Никогаш

Резултатите од ова прашање покажуваат колку граѓаните ја перципираат врската помеѓу корупцијата и квалитетот на јавните услуги. Ако голем дел од испитаниците сметаат дека корупцијата често или многу често ја намалува ефикасноста, тоа укажува на сериозно влијание врз работењето на институциите. Ова е важен показател за потребата од зголемување на транспарентноста и превентивните мерки, за подобрување на ефикасноста и довербата во јавните услуги.

3. **Како ја оценувате работата на Државната комисија за спречување на корупција?**

    - Многу ефикасна
    - Ефикасна
    - Не е ефикасна
    - Воопшто не е ефикасна

Со поставувањето на ова прашање се мери перцепцијата на граѓаните за ефикасноста на Државната комисија за спречување на корупција. Со добиените одговори се покажува дали јавноста ја смета Комисијата за способна и ефикасна во својата работа. Ако мнозинството испитаници ја оценуваат работата како

незадоволителна, со тоа се добива јасна слика за постоење на недоверба во институцијата. Ако пак оценките се позитивни, тоа покажува дека јавноста ја препознава улогата на Комисијата во извршување на својсата работа.

4. **Дали сте се сретнале со корупција во институции како здравство, образование или полиција?**

    - Да, многу често
    - Понекогаш
    - Не, никогаш

Со ова прашање се истражува перцепцијата на граѓаните за присуство на корупција во здравството, образованието и во полицијата како јавни сектори. Со добиените одговори се покажува каде корупцијата е најзастапена и каде се потребни поголеми контроли, поголема транспарентност и мерки за намалување на злоупотребите во овој сектор. Овие информации се значајни за креирање политики и стратегии за превенција и контрола на корупцијата.

5. **Како мислите, кои мерки треба да се применат за да се намали корупцијата во јавниот сектор?**

    - Зголемување на транспарентноста
    - Строга казнена политика
    - Зголемување на платите на јавните службеници
    - Други мерки: _____

Со спроведувањето на ова прашање, се добиваат одговори кои покажуваат кои мерки треба да се преземат, односно кои мерки се најзначајни. Ако испитаниците посочиле зголемена транспарентност, тоа укажува дека граѓаните ја сметаат одговорноста на институциите за клучен фактор во намалување на корупцијата. Ако е наведена поголема контрола и строга казнена политика, тоа укажува дека решението се гледа како комбинација од закони.

Пример на прашања за јавни службеници:

1. **Дали сте сведоци на каков било облик на корупција во вашиот работен простор?**
    - Да
    - Не

Ова прашање има за цел да ја истражи непосредната перцепција на вработените за присуството на корупција во нивниот работен простор. Со добиените одговори се покажува дали и колку корупцијата е присутна на работното место. Ако поголемиот број на одговори е „Да“, тоа претставува сериозен проблем кој бара интервенција за спречување. Ако поголемиот број на одговори е „Не“, тоа укажува на повисоко ниво на доверба на организацијата.

2. **Дали чувствувате дека институцијата во која работите ги применува сите законски мерки за спречување на корупција?**
    - Да, целосно
    - Делумно
    - Не

Со добиените одговори на ова прашање се покажува колку нивната институција активно ги спроведува законските мерки за превенција и спречување на корупцијата. Одговорите покажуваат дали постои доверба во механизмите за контрола и отчетност на институцијата. Ако поголемиот број на одговори е „Да“, тоа покажува дека институцијата ги спроведува законските мерки за спречување на корупцијата. Ако поголемиот број на одговори е „Не“, тоа укажува на недостаток на ефикасна примена на законите и има потреба од засилена контрола.

3. **Колку често се среќавате со случаи каде што некој се обидува да ви понуди поткуп за убрзување на процеси или добивање повластени услуги?**
    - Многу често
    - Понекогаш

- Ретко
- Никогаш

Одговорите добиени од ова прашање покажуваат колку вакви практики се застапени и колку влијаат на секојдневното работење на јавниот сектор. Ако повеќето од одговорите се „многу често“ или „понекогаш“, тоа укажува на висок степен на ризик од корупција и потреба од засилени контроли. Ако повеќето од одговорите се „ретко“ или „никогаш“, тоа укажува на помала распространетост на корупцијата во јавниот сектор.

4. **Дали се чувствувате под притисок од политичари или високи функционери да го игнорирате законот или да учествувате во незаконски активности?**
   - Да
   - Не

Со ова прашање се испитува колку политичарите и високите функционери влијаат врз работата на јавниот сектор. Одговорите покажуваат дали постои ризик од мешање врз работата и наметнување незаконски активности и со што вработените се соочуваат при извршување на работните обврски. Ако поголемиот број на одговори е „Да“, тоа укажува дека постои сериозен проблем со независноста на работата на институциите и потребата од спроведување на механизми за заштита на вработените. Ако поголемиот број на одговори е „Не“, тоа покажува дека институциите се отпорни на влијание од политичарите и високите функционери, односно дека вработените имаат доверба во спроведувањето на законот.

5. **Какви промени треба да се направат за да се спречи корупцијата на работното место?**
   - Воведување на редовни проверки
   - Повеќе обуки за спречување на корупција
   - Систем за анонимни пријави

- Други: _____

Одговорите ја покажуваат важноста на зголемувањето на транспарентноста, воведувањето на контроли, едукација на вработените, воведување на казнени мерки. Со добиените одговори се укажува на потребата од системски пристап за борба против корупцијата. Резултатите се значајни за планирање на конкретни политики и стратегии за превенција и намалување на корупцијата.

Проблеми со анкети за корупција

Анкетите за корупција се соочуваат со неколку проблеми:

- **Ризик од лажно пријавување**: Имајќи предвид дека корупцијата е незаконска, многу граѓани и јавни службеници можеби нема да бидат подготвени да откријат такви случаи.
- **Стереотипи и стигма**: Испитаниците можеби се плашат од негативни последици, како што е нарушувањето на нивниот имиџ или дури и губење на работата.
- **Недостаток на доверба**: Не постои многу доверба во институциите за борба против корупција, што може да влијае на искреноста на одговорите.

Анкетата е сеопфатна и ја покрива перцепцијата, искуствата и ставовите на граѓаните. Прашањата се јасни и директни, исто така се овозможуваат и дозволуваат повеќе одговори, со што се овозможуваат повеќе избори.

Исто така, прашањата се соодветни за мерење на довербата и исто така некои прашања овозможуваат временска перспектива.

Анкетата е важен инструмент за собирање информации, со цел да се добие увид во нивните ставови, мислења, искуства. Се добиваат реални податоци, со тоа што анкетата овозможува да се соберат податоци директно од испитаниците, а со тоа ја прави информацијата релевантна и веродостојна. Со резултатите од анкетата може да се види како група луѓе мисли или постапува по одредени прашања. Анкетата служи за креирање стратегии, политики и мерки кои се засноваат на реални потреби и

мислења на луѓето. Со спроведувањето на анкетата се помага во откривањето на области каде постојат предизвици, корупција и незадоволство.

Во суштина, анкетата е важна затоа што обезведува точни, проверливи и системски информации кои се користат за анализа и информативно одлучување.

11 ЗАКЛУЧОК

ГЛАВНИ НАОДИ

Корупцијата претставува еден од најголемите предизвици за институционалната стабилност и социоекономскиот развој на Република Северна Македонија. Истражувањето ги идентификуваше следните главни наоди:

Најголема изложеност на корупција е забележана во судството, полицијата, здравството и образованието. Ова го нарушува интегритетот на јавниот сектор, ја поткопува довербата на граѓаните и создава култура на неказнивост.

Коруптивните практики директно влијаат врз перцепцијата на граѓаните за функционалноста на институциите. Довербата во институциите е особено ниска поради неефикасноста на правосудството и недостатокот на транспарентност.

Лошата примена на законите, политичкото влијание врз институциите, недоволната транспарентност и недостигот од ефикасни контролни механизми придонесуваат за ширење на корупцијата.

Корупцијата ја поткопува демократијата, бидејќи ги ослабува институциите кои треба да ја гарантираат правдата и еднаквоста. Дополнително, создава нееднаквости во општеството, што ја нарушува социјалната кохезија.

Иако Северна Македонија има солидна законска рамка за борба против корупцијата, нејзината примена е ограничена поради недоволна независност на правосудниот систем, недостиг на ресурси и недоволна институционална поддршка.

Споредбата со соседните земји и анализата на меѓународните практики покажуваат дека постојат успешни модели за намалување на корупцијата, како што се јакнењето на транспарентноста, воведување на електронски услуги и ангажирање на јавноста преку образовни програми.

Борбата против корупцијата е долготраен процес кој бара координиран пристап меѓу институциите, граѓаните и меѓународната заедница. Република Северна Македонија има потенцијал да ги зајакне институциите, да го врати интегритетот и да создаде општество базирано на доверба и правичност. За да се постигне ова, неопходно е континуирано подобрување на законите, јакнење на антикорупциските механизми и активно вклучување на јавноста во процесот.

Главните препораки вклучуваат:

- Јакнење на транспарентноста и отчетноста: Воведување дигитални платформи за јавни услуги и отчетност.
- Зголемување на едукацијата и свеста кај јавноста: Кампањи и образовни програми за корупцијата и нејзините последици.
- Подобрување на правните рамки: Усогласување со меѓународните стандарди и гарантирање на независноста на судството.
- Интензивирање на меѓународната соработка: Размена на добри практики и техничка помош од меѓународни организации.

Постоењето на корупција предизвикува сиромаштија и пад на економијата, исто како и пад на довербата на граѓаните во системот, со тоа што доколку не постои доверба на граѓаните во институциите во државата, тогаш не постои и демократија.

Истражувањето покажа дека корупцијата претставува еден од најголемите предизвици за институционалниот развој, владеењето на правото и довербата на граѓаните во јавните институции. Според спроведената анкета, податоците укажуваат дека граѓаните ја перцепираат корупцијата како високо распространета.

Главните причини за појавата на корупција се недоволната транспарентност, слабите механизми за надзор и ограничената одоворност на носителите на одлуки. Во иднина, потребно е да се обезбеди поголема транспарентност во работењето н јавните институции, засилен надзор од независни тела и поефикасно судство. Значи, да се создаде средина која ќе ја зајакне довербата на граѓаните во системот.

12 ПРЕПОРАКИ ЗА ИДНИ ИСТРАЖУВАЊА И АКТИВНОСТИ

Истражувањето на корупцијата како комплексен феномен отвора нови прашања и можности за подлабоки анализи. Идните истражувања и активности би требало да се насочат кон неколку клучни области кои ќе овозможат поцелосно разбирање на коруптивните процеси и поефективно справување со нив.

Една значајна област за идни истражувања е **деталната анализа на корупцијата на локално ниво**, со фокус на тоа како коруптивните практики влијаат врз функционирањето на општините. Ова вклучува истражување на начинот на кој локалните власти ги спроведуваат јавните набавки, управуваат со буџетите и ги користат ресурсите. Со идентификување на најчестите точки на корупција во локалната самоуправа, може да се развијат насочени стратегии за нивно надминување.

Дополнително, потребно е продлабочено истражување за **влијанието на корупцијата врз младиот кадар и нивната желба за вклучување во јавниот сектор**. Анализите би можеле да ги истражат перцепциите на младите за можностите за професионален развој во институциите и да ја утврдат поврзаноста помеѓу присуството на корупција и одливот на квалификувани кадри во странство.

Идни истражувања треба да се насочат и кон **проучување на улогата на дигитализацијата во намалувањето на коруптивните практики**. Примерите од земји кои успешно го вовеле електронското управување можат да послужат како модел за анализа. Истражувањата би можеле да се фокусираат на тоа како технологиите како блокчејн (blockchain), автоматизирани системи за мониторинг и транспарентни платформи за јавни услуги можат да ја минимизираат човечката интервенција , а со тоа, и корупцијата.

Во однос на активности, потребно е да се изработат **обемни кампањи за едукација на јавноста**. Тие би вклучувале работилници, семинари и јавни дискусии на тема корупција, насочени кон различни групи – млади, јавни службеници, невладини организации и медиуми. Особено значајно е да се поттикне медиумската писменост за да се осигура дека граѓаните имаат пристап до проверени информации и разбираат како корупцијата го поткопува квалитетот на животот.

Друг важен аспект е потребата од **континуирана обука за јавните службеници** за да се зајакне нивниот интегритет и отпорност на коруптивни влијанија. Оваа обука треба да биде задолжителна и да вклучува етички стандарди, правни аспекти на корупцијата и примери од најдобрите практики.

Идните активности треба да опфатат и **засилена меѓународна соработка**. Република Северна Македонија би можела да иницира програми за размена на искуства со земји кои постигнале значителен напредок во справувањето со корупцијата. Ова вклучува техничка помош, заеднички истражувачки проекти и вклучување во меѓународни организации кои обезбедуваат поддршка во спроведувањето на антикорупциски политики.

Исто така, препорачливо е да се спроведат **долгорочни студии за мерење на ефектите од воведените мерки за борба против корупцијата**. Ваквите истражувања би ја следеле промената во перцепцијата на јавноста, транспарентноста на институциите и нивото на доверба на граѓаните. Овие податоци би биле клучни за прилагодување на политиките и иницијативите за справување со корупцијата.

Конечно, идните активности треба да вклучуваат и **јакнење на граѓанското општество**, особено преку поддршка на невладините организации и медиумите кои се занимаваат со борбата против корупцијата. Нивната улога во следењето на работата на институциите, известувањето за коруптивни случаи и подигањето на јавната свест е незаменлива во насока на градење на транспарентно и одговорно општество.

Со комбиниран пристап кој вклучува истражување, едукација, технолошки иновации и меѓународна соработка, Република Северна Македонија може да направи значителен чекор напред во намалувањето на корупцијата и зајакнувањето на институционалниот интегритет.

13 КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Атанасов, А. 2019. „*Корупција и институционални реформи во Македонија: Проблеми и предизвици“*. Скопје: Универзитетски издавачки центар.

2. Антикорупциска комисија на Република Македонија. 2021. „*Годишен извештај за борба против корупцијата“*. Скопје: Антикорупциска комисија.

3. Беров, М., & Ивков, И. 2018. „*Правна рамка за борба против корупцијата во Македонија“*. Скопје: Правен факултет "Јустинијан Први".

4. Станковиќ, Р. 2020. „*Примената на правото и ефективноста на антикорупциските политики во Македонија“*. Белград: Академија за правни науки.

5. Европска комисија. 2022. „*Извештај за напредокот на Република Северна Македонија во 2022 година“*. Брисел: Европска комисија.

6. Генови, М. 2020. „*Транспарентност и отчетност во јавната администрација: Примери од Западен Балкан“*. Загреб: Институт за јавни политики.

7. Меѓународен монетарен фонд. 2021. „*Корупција и економски раст: Влијанието на корупцијата на македонската економија“*. Вашингтон: ММФ.

8. Светска банка. 2020. „*Ревизија на корупциските практики и реформи во правосудниот систем на Македонија“*. Вашингтон: Светска банка.

9. Тодоровски, П., & Митевски, К. 2017.„ *Корупција и правото: Стратегии за спречување и казнување на корупција во Македонија“*. Скопје: Правниот факултет.

10. Transparency International. 2023. „*Global Corruption Barometer: Balkans“*. Берлин: Transparency International.

11. World Bank. 2022. „*Governance and Anti-Corruption Policies in Macedonia: Challenges and Opportunities"*. Вашингтон: World Bank.

12. Вељаноски, А. 2021. „*Етика и антикорупција: Правни и институционални аспекти"*. Скопје: Универзитет за правни науки.

13. Радановиќ, М. 2022. „*Јавна администрација и борба против корупцијата во земјите во транзиција"*. Белград: Правни факултет Универзитета во Белград.

14. Меѓународен комитет за човекови права. 2020. „*Справување со корупцијата и човековите права: Студија на случај за Северна Македонија"*. Женева: Меѓународен комитет.

15. World Justice Project. 2021. „*Rule of Law Index 2021: The State of the Rule of Law in Macedonia"*. Вашингтон: World Justice Project.

16. Бакировиќ, Т. 2021. „*Борба против корупција и правото: Теорија и практика*". Загреб: Правен институт.

17. Дележ, М. 2020. „*Транспарентност и одговорност на јавните институции во борбата против корупцијата"*. Белград: Институт за јавни политики и правото.

18. Ристевски, Л. 2019. „*Превенција на корупција во јавните институции: Модели и стратегии"*. Скопје: Академски центар за истражувања.

19. Власова, Н. 2022. „*Справување со корупцијата во јавната администрација: Пример од земјите на Балканот"*. Скопје: Фондација за праведно општество.

20. Димовска, С. 2021. „*Корупција и демократски процеси во Македонија: Емпириски преглед и предлози за реформи"*. Скопје: Институт за социолошки и политички истражувања.

21. Кајевска, В. 2022. „*Јавни институции и регулаторни механизми за борба против корупцијата"*. Тирана: Албански центар за истражувања.

22. Transparency International. 2019. „*Corruption Perceptions Index 2019: Understanding the Global Fight Against Corruption“*. Берлин: Transparency International.

23. The World Bank 2021. „*Reform Strategies for Anti-Corruption in Developing Countries“*. Вашингтон: Светска банка.

24. Ристевски, Б. & Герасимовски, Ј. 2018. „*Корупција, институционални реформи и демократска регенерација во Северна Македонија“*. Скопје: Универзитет за правни науки.

25. Младенов, М. 2020. „*Нови пристапи во борбата против корупцијата: Стратегии за трансформација на јавните институции“*. Софија: Центар за европски истражувања.

26. Светска банка. 2022. „*Консолидирање на правната држава во Македонија: Извештај за квалитетот на правосудниот систем“*. Вашингтон: Светска банка.

27. Национален совет за борба против корупција на Македонија. 2021. „*Извештај за борба против корупцијата во јавниот сектор: Анализа и препораки“*. Скопје: Национален совет за борба против корупција.

28. Милковиќ, З. 2019. „*Јавни сервис и борба против корупцијата: Нови теории и практики за изнаоѓање на решенија“*. Белград: Академски центар за општествени науки.

29. Генови, Г. 2018. „*Превенција на корупцијата и доброто владеење“*. Скопје: Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Правен факултет.

30. Бошковиќ, М. 2020. „*Корупција и правна држава“*. Белград: Правни факултет.

31. *„Кривичен законик на Република Македонија“*. 2019. Скопје: Службен весник на Република Македонија.

32. *„Закон за спречување на корупција и судир на интереси“*. 2020. Скопје: Службен весник на Република Македонија.

33. Република Македонија. 2021. „*Стратегија за борба против корупцијата 2021-2025“*. Скопје: Влада на Република Македонија.

34. Стефановски, П. 2017. „*Корупција и правниот систем на Македонија“*. Скопје: Факултет за безбедност и правни студии.

35. Службен весник на Република Македонија. 2021. „*Закон за јавни службеници“.* Скопје: Службен весник на Република Македонија.

36. World Bank. 2020. „*World Governance Indicators: Corruption Control Index“*. Washington, DC: World Bank Group.

37. Transparency International. 2022. Corruption Perceptions Index (CPI). Retrieved from: https://www.transparency.org/en/cpi

38. UNODC. 2021. „*Global Report on Corruption. United Nations Office on Drugs and Crime“*. New York: United Nations.

39. Pinto, S. 2019. „*Public Sector Corruption in the Balkans: A Comparative Perspective“*. Belgrade: Balkan Policy Institute.

40. Patterson, E. 2020. „*Preventing Corruption in Government Institutions*“. Cambridge University Press.

41. Камевска, А. 2021. „*Корупција во јавниот сектор и стратегиите за нејзино спречување“*. Скопје: Центар за истражувања и аналитика.

42. Димитров, С. 2018. „*Корупција и јавни политики: Балкански контекст“.* София: Институт за политички науки.

43. Милевски, Б. 2019. „*Правни аспекти на борбата против корупцијата: Теорија и практика*“. Скопје: Правен факултет "Јустинијан Први".

44. Куртовиќ, И. 2020. „*Спречување корупција во јавниот сектор*“. Сараево: Универзитет во Сараево.

45. European Commission. 2020. „*Report on the Rule of Law in the Western Balkans“*. Brussels: European Commission.

46. Горановски, А. 2020. „*Управување со корупцијата и реформи во јавната администрација*“. Скопје: Агенција за антикорупција.

47. Global Integrity. 2021. „*Global Integrity Report“*. Retrieved from: https://www.globalintegrity.org

48. Меѓународен монетарен фонд (IMF). 2020. *Македонија: Ревидирање на борбата против корупцијата*. Вашингтон: Меѓународен монетарен фонд.

49. Bjørnskov, C. 2020. „*The Economics of Corruption: Theories and Empirical Evidence“*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Магистерскиот труд е лекториран од страна на лиценциран лектор по македонски јазик , Маја Митева-Петроска

Број на лекторска лиценца: УП1 28-677